

TATABÁNYA-MÉSZTELEP TÁRSADALOMFÖLDRAJZI VIZSGÁLATA

Boross Gabriella¹

1. Bevezetés

Mésztelep Tatabánya délkeleti részén, a régi óvárosi ipartelepek közelében található lakóterület. Perifériális helyzetben lévő önálló városszerkezeti egység a Budapest-Hegyeshalmi jelenlegi és volt vasútvonal, valamint a 100-as számú főút által körülhatárolva.

Annak ellenére, hogy a megyeszékhely már a szocializmus időszakában is fejlett városnak minősült és az 1990-es évek második felében sikeres gazdasági szerkezetváltást hajtott végre, mégsem tudta mind a mai napig megoldani az egykor virágzó, s mára már csak nyomortanyaként emlegetett munkáskolónia sorsának rendezését.

A telep komplex társadalomföldrajzi elemzését azért tartom fontosnak, hogy képet kapjunk arról, milyen tényezők vezettek a városrész kialakulásához, fejlődéséhez, majd leromlásához. Annak megértéséhez azonban, hogy milyen problémák sújtják jelenleg az itt élő lakosságot, említést kell tennem a közbiztonságról, a családok életkörülményeiről és a telep jövőjével kapcsolatos elképzelésekről is.

2. Módszertan

Gondot jelentett az, hogy nem találtam elegendő adatot sem Mésztelepről, sem az ott lakókról. Ezért szükségesnek tartottam, hogy a számos mélyinterjú készítése mellett a kérdőíves technika felhasználásával alapinformációkat gyűjtsék a mésztelepi gyerekekről és családjaikról.

A Kossuth Lajos Általános Iskolában 2004. április 14-én végeztem egy 30 kérdésből álló felmérést az aznap az intézményben megjelent összes (67 fő) felső tagozatos tanulóval. Sajnálattal vettem tudomásul, hogy a kérdőívet kitöltők közül mindössze 20 gyerek (ebből 7 fiú és 13 lány) mésztelepi. (40-en VI-os telepiek, 8 diák pedig az iskolakörzethez tartozó, a két telephez közeli területen lakik.)

Habár nem lehet tudni, hogy összesen hány olyan gyerek él a telepen, akinek 5-8. osztályba kellene járnia, tisztában vagyok azzal, hogy az ilyen jellegű, mindössze 20 főre kiterjedő mintavétel nem reprezentálja a vizsgálandó városrészben élő fiatalokat és azok családjaikat, ezért a felmérés eredménye mindössze az volt, hogy a dolgozat megírásához nélkülözhetetlen, naprakész adatokat, s információkat valamennyire pótolni tudta. Felmérésem sikerességét ráadásul még az is hátráltatta, hogy mivel a gyerekek nehezen olvasnak és huzamosabb ideig nem tudnak egy dologra koncentrálni (Simonik P. 1996), ezért nem egy esetben fordult elő, hogy rosszul, vagy nem válaszoltak egy-egy kérdésre, hiába olvasták fel a kérdőívek kitöltésében segédkező tanárok azokat.

3. A telep gazdaságtörténete

A tatai szénmedence 1896-ban történt felfedezése a Magyar Általános Kőszénbányák (MÁK) Rt. fejlődésében merőben új irányt adott. Az 1891-ben alapított vállalat működésének súlypontja ÉK-ről, a megalakulás évében megvásárolt borsodi szénbányák területéről áthelyeződött Tatabánya elődtelepüléseinek területére és azok közvetlen környékére. A cég az első kutatások alapján mintegy 100 millió tonnára becsült szénvagyon megszerzése érdekében 1894-ben megvásárolta gróf Eszterházy szabadrendelkezésű uradalom szénkutatási és kitermelési jogait Alsógalla község határában, 56000 katasztrális hold területen. Két év sikertelen kutatómunka után 1896 karácsonyán kigördült az első csille szén az I. sz. lejtaknából (Gallai R. 2000). 1897 februárjában megindult a rendszeres széntermelés, s az

---

¹ Ph. D. hallgató, Eötvös Lóránd Tudományegyetem

újabb aknák mélyítése. 1910-ben már kilenc akna ontotta a jó minőségű barnaszenet. Az Rt. a század eleji konjunktúra idejét élte, gyors ütemben fejlesztett, termelt (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983).

A környező területek (Felsőgalla, Alsógalla, Bánhida, Tarján, Környe, Szár) vélhető szénvagyonának megvásárlása (1897), az újabb és újabb aknák megnyitása, így a széntermelés megsokszorozódása, továbbá az azt kiszolgáló ipar fejlődése (hőerőmű, szénosztályozó-1898, téglagyár-1899, brikettgyár-1901 stb.) következtében a MÁK Rt. a XX. század elején egyike volt Európa 50 legjelentősebb ipari vállalkozásának (Ádám R. J. 2002).

A bányaipar gyors fejlődését a hatalmas szénvagyon mellett, a terület kedvező földrajzi fekvése is elősegítette. Nagy jelentőséggel bírt a Duna és Ausztria közelsége, valamint az, hogy a Bécs-Budapest vasútvonal ezen a területen keresztül haladt át (Horváthné 2004).

A MÁK Rt. létének és tevékenységének alapja a mindenkori szénbányászat volt, de már kezdettől fogva ösztönözte a társulat vezetőit az intenzív széntermelést lehetővé tevő, helyi szénfogyasztás elősegítése, s az ipari üzemek létrehozatala mellett szólt a belföldön nehezen és drágán beszerezhető nyersanyagok előállításának lehetősége. Ösztönzőleg hatott a helyi felhasználásban rejlő olyan lehetőség, hogy az esetenként szűkülő szénfelvevő piacok esetén ne csökkenjenek a társulat nyereségei (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983).

Így a MÁK Rt. még 1902-ben megnyitotta a Keselő-hegyi kőbányáját Felsőgalla határában. Ezzel egyidőben az ún. Alsó-homok dűlőben engedélyezték a körkemence céljaira szolgáló ipari épületek felépítését. A társaság jó üzletet látott abban, hogy az addig kiskemencében égetett meszet nagyüzemi körülmények között állítsák elő (Gallai R. 1998). 1905-ben elkészült az első Bührer-féle kemence, majd a nagy keresletre való tekintettel 1907-ben 3 Echardt-típusú körkemence épült meg (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983). A mészt égetéséhez szükséges szenet a felsőgallai osztályozóról egy 215 m hosszú drótkötélpályán szállították (Gallai R. 1998).

1912-ben a portlandcement-gyár is megkezdte termelését az első kemencével. A dolgozókat részben a gyár építkezéséről, részben a szénbánya külszíni üzeméből vezényelték át. A gyár 217 fős létszámmal kezdte meg üzemét (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983). A cementgyártáshoz a mészkövet a kőbányából, iker siklopályán szállították a feldolgozás helyszínére (Gallai R. 1998). A cement rendkívül kiváló, fölényes minőségével gyorsan tért hódított. Haladéktalanul hozzákezdtek a gyár bővítéséhez, melynek következtében a létesítmény 1913-15 között már két, 1916-ban három, 1917-ben már négy forgókemencével üzemelt. A négy kemencéből álló teljes üzem kapacitása 240 ezer tonna volt. Ez az üzem nagyság az 1928-ig érintetlen maradt. Az évtized első éveire jellemző gyenge építkezési tevékenység nem teremtett jelentősebb belföldi felvevőpiacot, a cement külföldi piacokon történő elhelyezését pedig az érdekelt országok tőkés csoportjai gátolták, sok esetben lehetetlenné tették. De jelentkeztek belső akadályok is, a szén- és az áramhiány. Ezek a nehézségek összességükben azt eredményezték, hogy a gyár még az 1920-as évek elején is kapacitásának alig egyharmadát tudta kihasználni (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983).

A belföldi piacokon csökkentek a cementárak, viszont a kapacitás kihasználatlansága miatt a cement előállításának költségei rohamosan emelkedtek, s erősen veszélyeztették a társulat évi nyereségi kilátásait. A helyzet romlásának megállítását, a termelés fellendítését a vállalat úgy próbálta megakadályozni, hogy többszöri kartell megállapodásokat kötött a hazai cementgyárakkal (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983).

A kartell egyezményekkel meghatározott kontingensek, valamint az 1926-ban kezdődő, majd több évig tartó építkezési tevékenység fellendülése nyomán 1927-ben a gyár termelése az 1913. évi termelés háromszorosát, 263 ezer tonnát érte el. A hirtelen támadt óriási kereslet

hatására 1928-ban elkészült az új nagyteljesítményű forgókemence, valamint a szükséges egyéb bővítések (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983).

Az 1920-30-as években egyre több, szénre épülő üzem, gyárat hozott létre a telepen a MÁK Rt. (Szénásiné Somorjai T. 2001).

1922-ben megépült a karbidgyár. 1928-ban, az építőanyag piaci igényeinek kielégítésére üzembe helyezték a bauxit cementgyárat. A saját szabadalom alapján gyártott bauxitcement mészkőből és bauxitból készült, hasonló módon, mint a portlandcement. A gyár teljesítménye 30000 tonna/év volt (Gallai R. 1998). Az üzem 1942-ben, a cement gyengébb minősége miatt került bezárásra (Ádám R. J. 2002).

A szénleparló üzem 1931-ben épült, óriási tartályokkal, és több kilométer hosszú csőrendszerrel. Ebben az üzemben félkokszt, kátrányt, olajat és benzint gyártottak. Ettől kezdve már nem csak a cementgyár és mészüzemek kéményeiből származó füsttel, korommal, pernyével kellett az ott lakóknak „megbarátkozniuk”, hanem a szénleparló kellemetlen szagú gázaival is, amely még tovább szennyezte a telep levegőjét (Gallai R. 1998).

A II. világháborúra való készülődés jegyében 1939-re felépült az alumíniumkohó. A gyár már kissé távolabb épült a Mészteleptől, de a többi telepi létesítménnyel együtt, mint Felsőgallai Ipari Üzemek gyűjtőnéven szerepelt a közigazgatási dokumentumokban. A kohó megépítésével a hazai alumíniumtermelés duplájára emelkedett, hiszen addig csak Csepelen folyt alumíniumgyártás. A kivitelezési szerződés a gyár kapacitását 1000 tonna/év 99,3 % tisztaságú alumínium előállítására tervezte (Gallai R. 1998).

Az 1930-tól megfigyelhető gazdasági hanyatlás kihatott Mésztelepre is. Az évtized első felében a dolgozók szociális helyzete a gazdasági viszonyok rosszabbodásával párhuzamosan fokozatosan romlott. A gyár a téli hónapokban üzemben kívül volt, amelynek következtében a munkáslétszám is lepadt. Egyre több munkaszüneti napot iktattak be, majd sok esetben a napi munkaidőt is 5-6 órára korlátozták, így a keresetek is csökkentek (Jelentés a Magyar Dolgozók Pártja Városi Pártbizottságának a Tatabányai Cement és Mészművek fejlődésével kapcsolatban a „Tatabánya 10. éve” című broszúrához 1957). Csak 4-5 év múlva kezdődött meg a fellendülés (Gallai R. 1998).

A II. világháborúban a legnagyobb kár a felsőgallai szénosztályozót és az iskolát érte (Gallai R. 1998).

A háború lezárását követően 1946. január elsejével a bányákkal együtt az erőmű és a karbidgyár, 1947-től pedig valamennyi ipari üzem állami tulajdonba került. Az államosítás egy rövid ideig elkerülte a cementgyárat, de 1948 márciusától Tatabányai Cement- és Mészművek Vállalat néven működött tovább, miután levált a szénbányákról. A lakótelepi létesítmények - lakások, utak, művelődési ház – a vállalat, az iskola, óvoda és az orvosi rendelő pedig a városi tanács kezelésébe kerültek (Simonik P. 1996).

Az elődtelepülések (Felsőgalla, Alsógalla, Bánhida, Tatabánya) egyesítésének gondolata már az 1920-as, 1930-as években is felmerült, de megvalósítása az 1940-es évekig váratott magára (Simonik P. 1996). 1947. október 11-től a városalapítás után Felsőgalla és Mésztelep hivatalosan Tatabánya III. kerülete lett (Gallai R. 1998). A telep közigazgatásilag továbbra is Felsőgallához tartozott.

A város vezetőségének gondot jelentett az új városközpont helyének kijelölése. A lakások építésére olyan területet kellett kijelölni, amely minden szempontból megfelelő volt a bányákban, üzemekben dolgozók részére. Végül is úgy döntöttek, hogy az új központot, a mai Újvárost a honfoglalás 1000 éves évfordulójára felállított Turul-madár alatti szép völgyben építik ki (Jablonkai Gy. 1990)

A háborút követően az egyes tervidőszakok alatt, a legtöbb üzemet korszerűsítették. Másképp lehetetlen lett volna a termelés állandóan erőltetett túlteljesítése. A korszerű technológiák, az új gépek sok helyütt teljesen kiváltották a nehéz fizikai munkát (Gallai R. 1998).

Az 1956-os forradalmat, s a termelés visszaesését követően 1958-tól újra teljes kapacitással üzemeltek a gyárak és üzemek. A cementgyár például közel 20 éven át 450 000 tonna cementet adott évente az országnak. 1983 végén zárták be. Az Ó és Új mészüzemi kemencékben 1963-ban, az ugyanabban az évben üzembe helyezett új 6 aknás kemencében 1985-ben fejezték be a munkát. A szénleparlót még 1950-ben, a karbidgyárat 1980-ban, az alumíniumkohót pedig 1992-ben állították le (Gallai R. 1998).

Összességében megállapítható, hogy a MÁK Rt. az általa épített üzemekkel, gyárakkal – öncélúsága és minél nagyobb nyereségre való törekvése mellett – nagy jelentőséget adott Mésztelepnek és a magyar gazdaságnak. Mésztelepet fontos gazdasági tényezőként tartották számon. A létesítmények amellet, hogy fontos ipari tényezővé fejlődtek, munkalehetőséget is adtak a környező, sőt a távolabbi községek nincstelenjeinek, akik a mezőgazdaságban még a legszűkebb megélhetést is csak nehezen tudták családjuknak biztosítani (Horváthné 2004).

4. Mésztelep kiépülésének története

A 20. század fordulóján még csak egyetlen ház állt a mai Mésztelep helyén. A többi területen, réten, szántón a gallai parasztok művelték földjeiket (Gallai R. 1998).

Az első ún. hatajtós, azaz hatlakásos lakótelepi házak a kőbányai és a mészüzemi dolgozók részére épültek. Az első kis utca, az Étkezde utca 1905 és 1910 között alakult ki. A cementgyár építésével párhuzamosan folytatódtak a munkások elhelyezéséhez szükséges lakások építései is. Újabb és újabb utcák jöttek létre: Gyár, Raktár, Iskola utca és az Ároksor. A legtöbb ház az I. világháború előtt 1910 és 1914 között épült (Jablonkai Gy. 1992).

Egy 1911-ből megmaradt térkép szerint a mésztelepi munkáskolónián két tisztviselő lak, valamint 60 db hat lakásból álló épület volt megtalálható (Szénásiné Somorjai T. 2001).

1920 után újabb házak révén született meg a Pálya és a Kis utca, továbbá a Kőhányó köz (Gallai R. 1998). Ebben az időben fogtak hozzá ezen a területen az ún. Tízház építéséhez is, mely elnevezését onnan kapta, hogy először 10 db hatajtós ház épült. Később építettek még néhány hozzá hasonló házat (Jablonkai Gy. 1992). Mésztelepnek ezt a részét az akkori orvos Czerminger dr. Csikágónak nevezte el, mely a szorosan egymás mellé épült szűk utcák és az ott uralkodó „egyéb viszonyok” miatt kapta ezt a nevet (Gallai R. 1998).

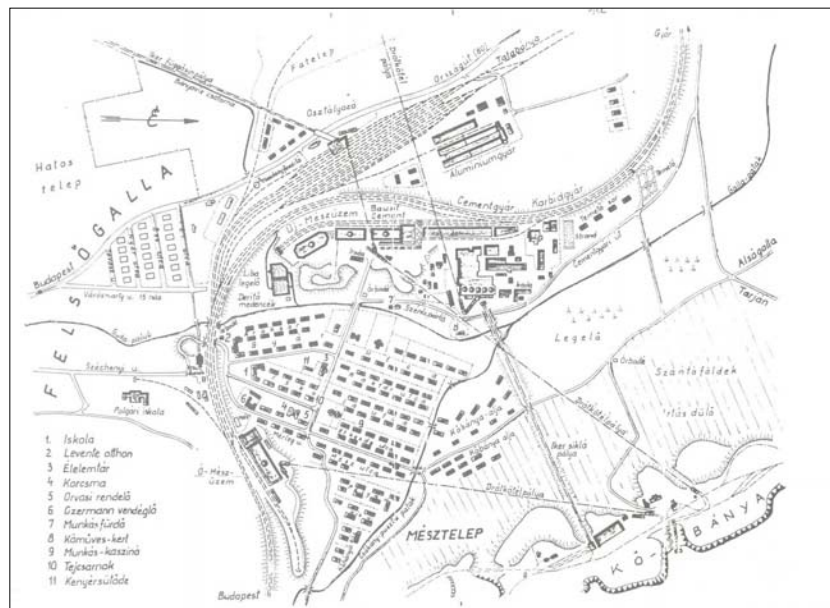
1905-1923 között kiépült Mésztelep nagy része (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983). A további házak (15 db) építésére az 1940-es évek elején került sor, melyek már négylakásosak és a hatajtós házaknál nagyobb alapterületűek voltak. Ezekhez a házakhoz már nagyobb kert is tartozott (Jablonkai Gy. 1992).

A MÁK Rt. nemcsak az ipari termeléssel foglalkozott, hanem részt vállalt a szociális, egészségügyi, kulturális élet szervezésében, fenntartásában is, hogy ezzel biztos és vonzó háttérrel teremtsen dolgozói és azok családjai számára. A telepen élők sokkal kedvezőbb feltételeket élvezhettek, mint amilyeneket a községek lakói számára teremtett a helyi közigazgatás (Fűrészné Molnár A. 1997). Az üzemek felépítésével párhuzamosan kezdtek meg a munkásházak ellátásához szükséges közintézmények felépítését. Ezzel a bányagazgatóságnak kettős célja volt: egyrészt biztosítani kívánta a munkásai számára a megfelelő ellátást minden téren, másrészt igyekezett az itt lakókat elszigetelni a falusi lakosságtól (Szénásiné Somorjai T. 2001). Ezen törekvéseket elősegítve az elemi iskola és a társulati vendéglő 1912-ben, a kombinált ház (a későbbi levante otthon) 1913-ban, a Konzum (élelemtár) 1915-ben, a munkásfürdő pedig 1928-ban épült meg (Jablonkai Gy. 1992).

Mésztelep felépítése lényegében már az 1940-es években befejeződött. Az 1943-ban készített „Tatabánya-bányatelep” térképen 145 épületet találunk ezen a területen. Az iskola, élelemtár, társulati vendéglő, orvosi rendelő, óvoda, pékség és két kocsmá mellett három tisztviselő lak szerepelt a térképen, a többi munkás és altiszt lakás volt. A település 9 utcája a következő neveket viselte: Gyár, Iskola, Raktár, Étkezde, Mérleg, Mész, Pálya, Kis utca, valamint Kőhányó-köz. Az elnevezések is azt mutatják, hogy két kivételtől eltekintve az

utcáknak sem az elnevezése, sem a telep szerkezete, illetve nagysága nem változott az 1940-es évek óta (Szénásiné Somorjai T. 2001).

1. ábra: Mésztelep teljes kifejllettségében az 1940-es években

Forrás: Jablonkai Gy. (1992) Tatabánya (Felsőgalla) Mésztelep

5. Mésztelep sorsával kapcsolatos elképzelések

A mésztelepi lakások a 20. század elején még korszerűnek számítottak, az 1940-es években azonban már egyes szociológusok „lakhatatlannak” tartották a területet (Dr. Bene M. 1996). A telep földrajzi fekvése ugyanis rendkívül kedvezőtlen volt abból a szempontból, hogy a cementgyártól, illetve a többi ipari létesítménytől 200, illetve 700 méter sugarú körgyűrű szektorban helyezkedett el (Simonik P. 1996), így az üzemek terjeszkedésével párhuzamosan fokozatosan kedvezőtlen levegőjűvé vált (Szénásiné Somorjai T. 2001).

A terület szanálásának első gondolata 1949-ben született meg. A város vezetése ekkor célul tűzte ki, hogy 25 éven belül a lakásállomány párhuzamos bővítésével megkezdik az egészségügyi és szociálpszichológiai szempontból is kedvezőtlennek ítélt telepek, így többek között Mésztelep lebontását (Dr. Bene M. 1996). A „szocialista város” rangjához méltatlannak találták a barakkszerű kolóniák létét, ezért az előbbieken említett teendőket a következő évben felsőbb szinten is megerősítették (Simonik P. 1996).

Az állami lakásépítési program keretében az 1950-es években város távolabbi területein megkezdtek a modern lakótelepi és a családi házas övezetek kialakítását és a terveknek megfelelően a bányatelepek lebontását (Dr. Bene M. 1996). A lakásépítések üteme azonban nem tartott lépést az igényekkel, így a VI-os és a VII-es telep nagy részének lebontásával szemben Mésztelep (mind a mai napig) szinte teljes egészében megmaradt (Katona Z. et al 1996).

A korábban a település központjának számító bányászkolóniák, a központ Újvárosban történő felépítése, a nagyarányú szanálás, s lakosságcsökkenés miatt elveszítették jelentőségüket. Mésztelep különösen előnytelen helyzetbe került, teljesen kikerült a város vérkeringéséből, s idővel sajátos funkciót ellátó területté vált (Simonik P. 1996).

Mésztelep hanyatlásához azonban más tényező is hozzájárult. Az 1950-es évek feszített iparfejlesztési politikája a cementtermelés erőszakos emelését kívánta meg. A kapacitásnövelés óriási porártalommal járt, s az addig növényzettel gazdagon betelepített lakótelepet vastag cementpor borította, mely még a vegetációt is csaknem teljesen

elpusztította. Az üzem működése miatt az itt felnövekvő emberek közül sokan szenvedtek különböző légúti megbetegedésekben (Dr. Bene M. 1996).

1961-ben Tatabánya részletes rendezési tervében a következő instrukciókat olvashattuk Mésztelep jövőjével kapcsolatban: „az egyes üzemektől erősebben szennyezett lakótelepek, így különösen Mésztelep építési tilalom alá vonandó. Az egyes üzemeket szennyezés csökkentő berendezések felszerelésére, továbbá az erőműveket kéménymagasításra kell kötelezni. A bányaműveléssel érintett egyes lakóterületeken az alábányászás miatt romba dőlő lakásokon kívül további lakások fokozott karbantartással fenntarthatók ugyan, azonban városképi és városszerkezeti szempontból – avultságukat is figyelembe véve – ezek távlatban megszüntetendőként – kezelendők. Itt külön említést érdemel Mésztelep helyzete, amely Tatabánya Felső vasútállomás, mészbánya, Cement- és Mészművek közötti távlatban aláfejtett területen épült. A város legegészségtelenebb lakóterülete, a porszennyezés értéke 1249 t/km²/év. A lakóterületet védő erdősávokkal sem lehet a káros behatást okozó ipartelepektől elválasztani. Ezek figyelembevételével a szanálás mielőbbi végrehajtása javasolt” (Horváthné 2004).

Egy 1969-es jelentés leírja, hogy amíg az építésügyi szabályzatban megengedett porterhelés 150 t/km²/év, a városi átlag 368 t/km²/év, Mésztelepen 1250 t/km²/év. Ezek az adatok is tükrözik, hogy az itt élők egészségét az iparterületek közelsége nagymértékben veszélyeztette, és érthetővé válik, hogy a régi lakók miért hagyták el egykori lakóhelyüket (Simonik P. 1996).

1969-ben a városi tanács végrehajtó bizottsága megtárgyalta a Mésztelep helyzetéről készített elemzést és határozatot hozott arról, hogy milyen ütemben kell a telep egyes részeit szanálni, illetve mely területek azok, amelyeket korszerűsíteni kell (140/1969 sz. hat.). Az első gyakorlati lépések megtételét egy 1970-es határozat (76/1970 sz. V.B. hat.) is sürgette, melyben 1971 és 1975 között öt lépcsőben tervezték meg a telep lakásai közül 352-nek (64 épület) a lebontását, a végrehajtás azonban ismételen elmaradt. 1971-ben a végrehajtó bizottság a telepet teljes egészében szanálendő területté nyilvánította (90/1971 sz. hat.) (Simonik P. 1996).

A kérdés az 1980-as évek elején tűnt fel újra. A Tatabányai Cement- és Mészművek fennállásának 70. éves évfordulójára kibocsátott emlékkönyvben a következő olvasható a telepről: „a kommunista párt és a kormány a további évek egyik legfontosabb feladatának tartja a lakáshelyzet gyökeres megjavítását és olyan lakásviszonyok megteremtését, amelyek a kor szociális és kulturális követelményeinek megfelelnek. Az állam vezetőinek célkitűzése biztosíték volt és lesz továbbra is arra, hogy a nagyszabású lakásépítési program megvalósítása során a mésztelepiek életkörülményei a telep szanálásával gyökeresen megváltozzanak” (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983).

Az 1980-as években az egyre nehezebb körülmények között működő vállalat már nem tudta a kezelésében lévő terület állagát szinten tartani, s az új lakótelepek építésével a városi tanácsnak sem jutott ereje a településrész infrastrukturális gondjainak megoldására, így mind a lakásállomány, mind a környék erőteljes romlásnak indult (Dr. Bene M. 1996). A kolónia lepusztulását gyorsította, hogy a mészkővagyon fogyásával az elavult, korszerűtlen, és veszteséget termelő üzemeket be kellett zárni, végül a cementgyártás is megszűnt (Szénásiné Somorjai T. 2001). A fent említett program így az évtizedben pedig teljesen elhalt és a város nem tudott minden telepen élőnek új lakást biztosítani (Gallai R. 1998).

1984-ben a VB jóváhagyta a Cement- és Mészművek kérelmét a Mésztelepen lévő 102 lakóépület (556 lakás) Ingatlan Kezelő Vállalat (IKV) kezelésbe vételéről, egyben felkérte a telep eddigi kezelőjét az utak és közművek átadására 1985. január elsejei határidővel (112/1984 sz. hat.) (Szénásiné Somorjai T. 2001).

A végrehajtó bizottság 1986. július 11-i ülésén tárgyalta meg az IKV igazgatójának tájékoztatóját a mésztelepi kolónia helyzetéről, a szanálási, valamint a lakóház felújítási

programról. A 63/1986. számú határozatban megjelölte a felújítandó (40 épület, 246 lakás), illetve a lebontandó lakások (15 épület, 72 lakás) számát (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Az 1990-es évek eleje óta a mind jobban leromló, zsúfolt Mésztelep kérdése időről időre napirendre került. A városrész sorsa lakáspolitikai, szociálpolitikai, városrendezési szempontból egyaránt felvetett problémákat, melyek alapvetően egy kérdéskör köré voltak csoportosíthatók: vagy megmaradjon a telep, de akkor annak komplex, minden szempontra kiterjedő rendezése, rekonstrukciója szükséges, vagy szanálják a területet, és ipari célra hasznosítják, amely esetben a jelenlegi lakókat el kell helyezni (Dr. Bene M. 1996).

1993-ban is két megoldási módot javasoltak az előkészítéssel megbízottak. Az első szerint lakásként értékesítenék az ingatlanokat, ezáltal a tulajdonosok felújíthatnák azokat. A nagy kérdés ezzel az elképzeléssel kapcsolatban az volt, hogy ezek a lehetetlen élethelyzetben élő emberek képesek lettek-e volna saját erőből megvásárolni, fenntartani és felújítani a lakásokat. A másik elképzelés alapján felszámolnák a telepet és ipari célra adnák át. Az új szociális intézmények Mésztelepen történő (éjjeli menedékhely, nappali melegedő, hajléktalan szálló, népkonyha) létrehozatala azonban azt mutatta, hogy az előbbi javaslatot preferálják, habár ugyanabban az évben a város általános rendezési tervével kapcsolatban a megyeszékhely főépítésze a következőket mondta: „hosszú távon prognosztizáljuk a hatajtós házak eltűnését, bontását és a területnek valamilyen irányban való átépítését” (Simonik P. 1996).

A képviselőtestület a Mészteleppel kapcsolatos várospolitikai döntésének megalapozásához, a környei Mezőgazdasági Kombinát Tervező Irodájával 1993-ban tanulmánytervet készített. Az elképzelés részletes kidolgozás nélkül két alternatívát kínált Mésztelep rekonstrukciójára: Témester utcától délre a lakó-, északra vállalkozói terület, vagy a városrész teljes egészében a bontandó Kőbányaaljai utcai házsortól eltekintve lakóterület (Katona Z. et al 1996).

A 21/1995 (VI.10.) sz. közgyűlési rendelettel jóváhagyott általános rendezési terv (1994, VÁTI Rt.) részletes rendezési terv (RRT) készítését írta elő Mésztelepre. A terv- irányadó jelleggel – a Témester utcától délre lakóövezet, északra vegyes lakóövezet és kisvállalkozói (kézmű és szolgáltatóipari) övezet kialakítását ajánlja, az RRT-re bízva az övezetek pontos lehatárolását (Katona Z. et al 1996).

Az önkormányzat a Mésztelep jövőjével foglalkozó várospolitikai koncepció azon változatának kidolgozását tartotta célszerűnek, mely a telep megmaradásával számol (273/1995 (XII. 21.) sz. Kgy. határozat). Az elképzelés szerint a Témester utcától délre a lakóépületek felújításra tulajdonba kerültek volna, míg északra fokozatos bontással szociális bérlakások épültek volna. Az 1996-ban elkészült, s 1997-ben elfogadott mésztelepi részletes rendezési terv szabályozásának lényege az volt, hogy a „hatajtósok” helyén, a meglévő üres telkeken, kijelölik az új szociális bérlakások számára a területet. (Tóth F. 2001). Ezekbe a lakásokba azok a családok kerültek volna, akik a legelőször lebontandó lakások lakói. Ekképp Mésztelep épületállománya folyamatosan kicserélődött volna, illetőleg a lakosság folyamatosan költözött volna jobb és komfortosabb lakásokba (Kustra A. III. 1996). A lakosság helybeli rehabilitációjával számoló terv indoklása a következő volt: „minden negatív körülmény ellenére, ha nem is jelenlegi leromlott állapotában, de szükség van Mésztelep fennmaradására, mert a jelenlegi és várható gazdasági viszonyok nem teszik lehetővé a teljes felszámolást (akciószerű bontást, átköltöztetést). A telep jelenlegi állapotában azonban a beavatkozás elodázhatatlan. Teljes szanálás esetén a szanálási, a területrendezési, ill. az újrahasznosítás (pl. iparterület) területelőkészítési, előközművesítési költségei is olyan tetemesek lennének, hogy a terület rekonstrukciója évtizedekre elhúzódna. Mésztelep lakásállománya a tatabányai lakáslépcső utolsó fokozata, felszámolásával megszűnik annak a lehetősége, hogy a nehéz helyzetű, az összkomfortos bérlakásban fizetésképtelenné vált díjhátralékos családokat anyagi körülményeik javulásáig átmenetileg ide helyezték” (Katona Z. et al 1996).

Miután az épülettípusstervek pályáztatása, megrendelése is elkészült, ez a néhány évig „gyorsabban” folyó önkormányzati döntés-előkészítés lelassult, elbizonytalanodott (Tóth F. 2001). Ennek oka többek között az is, hogy időközben az építési anyagok árai nagymértékben megemelkedtek, így a beérkezett pályázatok elbírálására nem került sor. Egy-egy lakás építésének bekerülési költsége meghaladta volna a 4-4,5 millió forintot, mely az 1990-es évek második felében igen jelentős összegnek számított (Horváthné 2004).

Később az új bérlakások építése helyett a folyamatos felújítás, korszerűsítés és közművesítés mellett voksoltak. Bevezették a vizet, megkezdték a csatornahálózat építését, és szép sorban rendbe hozták a hatajtós, zömmel mésztéglából épült házakat. Mindebből alig látszik valami (Ősz E. 2002).

A fordulat „előszelét” jelentette az 1999 tavaszán meghozott közgyűlési döntés, melynek következtében még abban az évben a mésztelepi Kossuth Lajos Általános Iskola a VI-os telepen lévő Éltes Mátyás Speciális Iskola Füzes utcai épületébe lett áttelepítve, a kisegítő iskola pedig egy megüresedő bányahidai iskolaépületbe költözött. A két épületegyüttes műszaki állapota (a Mésztelepen ideértve a volt Erkel Ferenc Művelődési Házat, a Füzes utcában a tornatermes iskolaingatlan mellett a volt kollégium, konyha-étterem helyiségeit is), s a tantermek magasabb száma kétségtelenül indokolta az oktatási intézmény áthelyezését. E döntésével a Közgyűlés nemcsak a korábbi (mésztelepi iskolára, tornahelyiségre) vonatkozó döntéseinek mondott ellent, de látens módon megfogalmazta kétségeit a Mésztelepet lakótelepként megtartó-megújító törekvéseivel szemben is. Ezek után 2000 nyarán elvetette a közgyűlés Mésztelep pályázatát az előző kormány szociális bérlakás-építési támogatására, miszerint „abban a városrészben, mely megüresedett volt kultúrházát és iskolaépületét „úgy hagyta” a telep nagyhatalmú klánjai által elbontani és elhordani, hogy a büntetőeljárashoz tanú sem akadt a telepen élők között – ott új szociális bérlakásokat építeni még 80 %-os állami támogatás-mérték mellett sem szabad (nem tudnánk garantálni a kormánynak, hogy az épületek még 20 év múlva is állni fognak)” (Tóth F. 2001).

2001 októberében döntés született arról, hogy valamennyi, Mésztelepen található intézményt áthelyezik a város szövetéhez jobban kapcsolódó VI-os telep szélére, a volt Középfokú Kollégium épület-együttesébe (Tóth F. 2001). Biztonsági és működési szempontból ugyanis a közgyűlés azt tartotta a legjobb megoldásnak, hogy a telepi intézmények koncentráltan, egy védhető, ugyanakkor kulturáltabb körülmények közé kerüljenek elhelyezésre. Az első tervek szerint az A épület oktatási, nevelési célokat szolgált volna, a B épületet pedig egy komplex, szociális ellátó központként képzelték el (Bencsik J. 2001). Ugyanekkor határozták meg középtávú célként Mésztelep ipari-logisztikai jellegűvé alakítását, s az önkormányzattal együttműködő, rendezett életvitelű családok-személyek lakásmegoldásának biztosítását a város más településrészein (részben kimondva, hogy ez jórészt a VI-os telep lesz, de nem a korábban oda elképzelt 146 lakásos „szociális lakótelep” formájában, hanem a meglévő „hatajtósok” felújításával, a foghíjakra néhány roma-lakás esetleg programszerű felépítésével) (Tóth F. 2001). Az előterjesztés zárszavában a polgármester kifejtette, hogy „a fenti érvek és ellenérvek dacára sem szabad a döntést halogatni. Fel kell vállalni egyszer a telep helyzetének rendezését, melyre tulajdonképpen már 1949 óta készült a mindenkori városvezetés. Egyre égetőbb a megoldás, hiszen a rossz közegészségügyi, lakhatási, szociális körülmények egyre csak indukálják a telep hátrányos helyzetét, elszigetelődését. A folyamat önbeteljesítő: e városrész elhalása, magába fordulása már elkezdődött, visszafordítani nem igen lehet. Tény, hogy felelősség a döntést felvállalni, hisz nem csak nyertesei, de vesztesei is mindenképpen lesznek, de felelőtlenség hagyni, hogy egy egyébként fejlődő város szemrebbenés nélkül nézze végig egy városrészének a lesüllyedését, a bűnözőknek történő kiszolgáltatását” (Bencsik J. 2001).

2002 júniusában tárgyalta a közgyűlés „A Mésztelep, VI-os telep intézményrendszerének átalakítását célzó közgyűlési határozat módosításának koncepcionális kérdései” című

előterjesztést. Mivel a 2001-ben elfogadott koncepció becsült költségei és a rendelkezésre álló pénzügyi fedezet között jelentős eltérés mutatkozott, ezért szükség volt az áttelepítés újragondolására. A közgyűlés az alapkoncepciót fenntartotta, mely szerint a mésztelepi intézmények átköltöztetése továbbra is szükséges, valamint a megüresedett kollégium épületeinek hasznosítása fontos feladat, azonban ekkor már csak a B épület átalakítására tudott fedezetet biztosítani (Horváth J. 2003).

E közgyűlési előterjesztést követően a testület még számos alkalommal tárgyalta az elmúlt évek során az intézményi áthelyezésekkel kapcsolatban felmerült problémákat (Horváthné 2004). A szociális intézmények egy részének áttelepítése már megtörtént, illetve új intézmények kezdtek meg működésüket (Horváth J. 2003).

Az önkormányzat 2003-ban olyan elvi döntést hozott, mely a feltehetően még az idén a döntéshozók elé kerülő településszerkezeti tervben megszüntetné Mésztelep lakóövezeti minősítését, helyette kereskedelmi, szolgáltató gazdasági területnek nyilvánítja a telepet. Lakóházra többé nem adnak ki engedélyt, ingatlant pedig – megelőzve egy esetleges ipartelepítést megnehezítő kusza tulajdonviszonyok kialakulását – már nem értékesít itt a város (Romhányi T. 2004).

6. Mésztelep benépesítésének története

Ahogy híre ment az országban, hogy Felsőgalla határában megkezdtek a nagy teljesítményű mészégető kemence építését, egyre többen jöttek munkát vállalni (Gallai R. 1998). Mivel a környéken lévő községek jellemzően mezőgazdasági jellegű települések voltak, illetve csak a munkaerő-szükséglet kis hányadát voltak képesek biztosítani, ezért Mésztelep első lakosai nemcsak a közeli térségből, hanem az ország más részeiből is érkeztek a MÁK Rt. toborzására. Sokan jöttek Erdélyből, a Felvidékről és a Dunántúl megyéinek elszegényedett paraszti-zselléri környezetéből (Szénásiné Somorjai T. 2001). Az építkezéseknél sok külföldi mesterember is megfordult (Gallai R. 1998).

Az ipartelepek, a lakóházak és közintézmények építése lassanként teljesen kiszorították a gallai gazdálkodókat földjeikről. 1910-ben 430, 1920-ban 910, 1930-ban 1065 fő dolgozott a kőbányában, a mészüzemeknél, majd a cementgyárban (Gallai R. 1998).

A vállalat iparpolitikájának értelmében a megnyitott bányák és ipari munkahelyek munkaerő gondjait helyben kellett megoldani. Ezért a létesítmények közelében a lakáshiány enyhítésére megkezdődtek az egyes kolóniák, így a Mésztelepen foglalkoztatottak lakóházainak építési munkálatai is. Ezek a lakások a század elején még igen jó állagúak és vonzóak voltak a beköltözni vágyók számára. A cementgyár építése, s működése az 1920-as években felvirágoztatta az építőipart is, mely újabb munkalehetőséget biztosított a telepen élők számára (Szénásiné Somorjai T. 2001). Az 1920-as, 1930-as években az egyre több, újonnan épülő ipari üzem munkaerő-szükséglete tovább vonzotta a jobb megélhetésre vágyó embereket a telepre. Ezzel párhuzamosan folyamatosan bővült Mésztelep lakásállománya is (Dr. Bene M. 1996).

Jelenleg a városrészen jobbra szociálisan halmozottan hátrányos helyzetű, jórészt cigány származású emberek élnek (Andrássy A. 2001). A ma itt lakó családok különböző időpontokban és különféle utakon kerültek jelenlegi lakhelyükre (Dr. Bene M. 1996).

Az 1950-es évek extenzív iparosítása révén a város munkaerőigénye jelentősen megemelkedett, így az ország szegényebb területeiről nagy tömegek, köztük romák érkeztek a településre, s a városrészre. A magyarországi cigányság iparban történő munkavállalását elősegítette az a tény, hogy a technológia fejlődésével a hagyományos cigány foglalkozásokat (szegkóvács, teknővájó, vályogvető, üstfoltozó stb.) végzők iránti kereslet erőteljesen csökkent. A munkások elszállásolása, az amúgy is rossz lakáshelyzet miatt komoly gondot okozott a vállalati vezetésnek, hiszen a munkásszállások csak korlátozott mértékben álltak rendelkezésre (Simonik P. 1996).

Az 1950-es évektől kezdetben a VI-os, VII-es telepiek, később a mésztelepiek közül is egyre többen költöztek el a modern, összkomfortos, lakótelepi lakásokba (Jablonkai Gy. 1990). Főleg a jobb anyagi kondíciójú, iskolázottabb és fiatalabb családok hagyták el korábbi lakóhelyüket (Szénásiné Somorjai T. 2001). Voltak olyanok is, akiknek szociális és egyéb szempontok alapján utalt ki a tanács Újvárosban szép lakást, de nem költöztek oda, mert drágább lett volna a lakbér és nem volt anyagi fedezetük ahhoz, hogy az új lakást bebútorozzák (Jablonkai Gy. 1990).

A telep lakosságát az 1960-as évek végéig még szinte kivétel nélkül a környező üzemek, gyárak dolgozói alkották. A népesség összetételének radikális megváltozásához nagyban hozzájárult az is, hogy az 1970-es évek elején a Tatabányai Szénbányák Vállalat képviselői – hasonlóan más nagyüzemek képviselőihez – megjelentek a kisebb szabolcsi, borsodi községekben, hogy mind a bánya, mind a bányászatra épülő gyárak, üzemek részére szakképzetlen dolgozókat szerezzenek. Ezáltal a 1970-es évek elejétől kezdve jelentős mértékben megnőtt a városban foglalkoztatott romák száma, akik egyre inkább az elavult, megüresedett mésztelepi lakásokba költöztek be (Simonik P. 1996).

Kezdetben csak a férfiak hagyták el a tradicionális közösségeket. Az azonos településekről érkező – egymással többnyire rokoni kapcsolatban is álló – dolgozók igyekeztek a munkahelyeken egy brigádba tömörülni és ily módon megőrizni valamit az egykori közösségi létből. Ismerve a cigány famíliák összetartozását, érthető, hogy a közvetlen családtagok hiányát ez sem tudta pótolni, ezért saját helyzetük stabilizálódását meg sem várva a közeli hozzátartozóikat is maguk után hívták a városba (Simonik P. 1996).

Az 1980-as években a cementgyár és a közeli szennyező üzemek bezárásának, így a munkahelyek elvesztésének hatására sokan jobb belátásra tértek, s a nyugdíjasok kivételével mind többen kezdtek elköltözni a város más kerületeibe, az inaktív keresők pedig az öreg lakásaikat igyekeztek komfortosabbá tenni (Gallai R. 1998). Ezzel párhuzamosan az évtizedben a leálló építkezések ellenére tovább folytatódott a telep feltöltődése a jobb életkörülményeket remélők által, akik számára már csak a rosszabb minőségű ingatlanokban jutott hely (Simonik P. 1996).

A telep lakossága számottevően gyarapodott abban az időszakban, amikor a városban az 1990-es évek elején megkezdődtek a közüzemi és lakbérhátralékkal rendelkező családok mésztelepi szükséglakásokba történő kilakoltatásai. Ezen családok többsége korábban a vállalati szociálpolitika segítségével jutott összkomfortos lakótelepi lakáshoz. Munkájuk megszűnésével azonban anyagi pozíciójuk összeomlott, így egyre többen kényszerültek a „máról holnapra élés” stratégiáját választani. Az egyre többe kerülő lakhatási költségeket nem fizették, vagy nem tudták fizetni. Ez azt eredményezte, hogy családonként sokszor több tíz-, sőt százezer forintra rugó lakbér, illetve közüzemi díjtartozást halmoztak fel (Horváthné 2004).

A helyi önkormányzat kezdetben megpróbált különböző módszereket kidolgozni a probléma megoldására (pl. ha az adós tartozásának meghatározott százalékát befizette, a megmaradt rész törlesztését a város átvállalta), ám ez a kezdeményezés kudarcra végződött (Simonik P. 1996). Ott, ahol ugyanis ilyen nagy összegű adósság felgyülemlett, kicsi volt az esélye annak, hogy néhány ezer forintos segítség valóban érdemi változáshoz vezessen, így sor került az újabb adósságkezelési program beindítására. Ekkor azonban már nem engedték el a tartozás meghatározott százalékát, hanem ezen esetekben a szolgáltató irányított lakáscserét ajánlott fel, mely által több 10 család alacsonyabb komfortfokozatú lakásba kellett, hogy költözzön. E megoldással az 1990-es években 80-100 családot költöztetett többségében mésztelepi szükséglakásokba a lakásokat üzemeltető Ház Gazda Kft. (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Az első kilakoltatási hullámot követően jelentősen megnőtt a lakbérfizetési készség, mely azt mutatta, hogy nem kizárólag az életkörülményekben bekövetkező változás volt az oka a felhalmozódott tartozásoknak (Horváthné 2004).

A kilakoltatottaknak természetesen a költözéssel nem szűnt meg a közműtartozásuk, s ez nemcsak a szolgáltatóknak, hanem a Polgármesteri Hivatalnak is állandó munkát és problémát jelent (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Szintén problémás az itt élők azon része, akik nagyjából ugyanabban az időszakban (az 1990-es évek elején és közepén) – a már régebben itt élő rokonok hívására – többnyire a jobb megélhetés, így a több munkalehetőség, illetve a nagyobb összegű szociális juttatások reményében érkeztek Tatabányára, és lakásproblémájukat úgy próbálták megoldani, hogy a megüresedett telepi lakásokba költöztek be, olykor legális, de leginkább illegális módon, lakásfeltöréssel (Dr. Bene M. 1996).

Jórészt az egykori Komárom Megyei Állami Építőipari Vállalat egykori vendégmunkásainak családjai jöttek el az otthoni nyomor elől. A legtöbben a Szatmári-síkság és a Bodroghöz falvaiból: pl. Jánkmajtisról, Cigándról, Ricséről, Lácacsékéről, Bodroghalomról és Zemplénagárdról érkeztek (Tihanyi P. 2002).

Az egykori komfort nélküli bányászkolónia lepusztult szobakonyháiban csak a szerencsésebb roma családoknak jutott lakás. Az önkényesek egy része a telep garázsait foglalta el, pontosabban „vásárolta meg” 20-80 ezer forintért (Tódor J. 2002).

A díjhátralékos családokat általában az önkényes lakásfoglalók utcára történő kilakoltatása révén tudták a telepi lakásokba költöztetni. A legtöbb önkényes kilakoltatását 1994 és 1996 között végezték el, holott az évtized második felében is számos lakásfoglaló család érkezett a területre (Parasicsné 1996).

Megállapítható, hogy a telep lakosságának összetétele 100 év alatt szinte teljesen kicserélődött, s a telep a marginális élethelyzetben lévők várostól elzárt világává vált (Szénásiné Somorjai T. 2001).

1. táblázat: A családok jelenlegi otthonába való költözés ideje a kérdőíves felmérés alapján 2004-ben

Időtartam	fő
kevesebb, mint 1 éve	0
1-2 éve	2
3-4 éve	0
5-6 éve	4
7-8 éve	3
9-10 éve	1
11-15 éve	4
16-20 éve	1
több, mint 20 éve	4
Összesen	19

Fontos kérdés az, hogy azok, akik jelenleg a telepen élnek, előzőleg hol laktak. A mézstelepiek túlnyomó többségének előző lakhelye más, Tatabányán lévő lakás volt. Sokan telepen belül költöztek egyik lakhelyről a másikra, mások a közműtartozások miatti kilakoltatások következtében kerültek Mézstelepre (Szénásiné Somorjai T. 2001). A felmérés

résztevői közül 14 gyerek családja lakott korábban is Tatabányán, 6 pedig más településen, utóbbiak közül azonban sajnos senki nem nevezte meg a konkrét települést.

A mésztelepi lakosság egy része az elmúlt időszakban települt a városba, más, főleg Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékből. Többen a megye más településeiről, főleg az apróbb falvakból érkeztek Tatabányára (Szénásiné Somorjai T. 2001). A városrész lakosainak többsége – főleg a fiatal- és gyermekkorúak közül – Tatabányán született (Bencsik J. 2001). A kérdőívemre válaszolók közül 17 gyerek látta meg a napvilágot Tatabányán, 2 pedig más településen (Esztergomban, illetve Sátorajájhelyen).

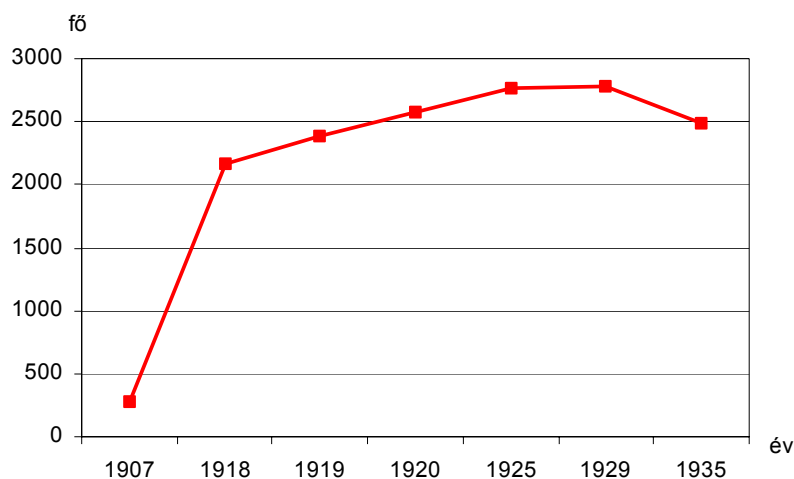
Az utóbbi években már kevésbé figyelhető meg az a folyamat, hogy tömegesen érkezne családok az ország ÉK-i területeiről, de még néhány család megpróbálkozik a jobb élet reményében az ide költözéssel. A laktérhiányosok kilakoltatási hullámai is alábbhagytak, talán azért, mert a telep már telített, s nincs több hely az újonnan érkezőknek (Horváthné 2004).

Az alábbi táblázatból látható, hogy az utóbbi négy évben a megkérdezettek közül mindössze két család költözött Mésztelepre, így felmérésem is a bevándorlási hullám lecsillapodását igazolja.

7. Demográfiai vizsgálatok

A telep lakóinak száma a 20. század első harmadában az alábbiak szerint alakult:

2. ábra: Mésztelep lakosságának alakulása 1907 és 1935 között

Forrás: Jablonkai Gy. (1992) Tatabánya (Felsőgalla) Mésztelep

Ugrásszerű népességszám növekedést a telep kialakulásának, s kezdeti fellendülésének időszakában, 1907 és 1918 között tapasztalhattunk. 1918 és 1929 között ugyan már kisebb mértékben, de tovább gyarapodott az újabb és újabb ipari üzemek létrejöttével a telepre beáramló lakosság száma. 1929 és 1935 között pedig a Mésztelepet is elérte gazdasági hanyatlás következtében csökkent az itt élők száma.

Mésztelep fénykorában, a bányaművelés időszakában tehát több mint 2000 embernek nyújtott otthont. 1961-ben is még 2528 fő élt ebben a városrészben (Horváthné 2004). 1990-re a gazdasági szerkezetváltás, a fokozatos bányabezárások és a szanálások következtében azonban Mésztelep a település egyik legkisebb lakosságú városrésze lett (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Említést érdemel, hogy a mésztelepi lakosság adatainak nyilvántartása nem egyszerű feladat, s ebből kifolyólag pontatlanság képzelhető el (Horváthné 2004). Azonos

időintervallumban készült forrásokban nem jelentős különbségű, de eltérő adatokat találtam. Pl. az 1996-os részletes rendezési tervben a telepi lakosság száma 1124 fő. Ugyanebben az évben, a „Mésztelepi szociológiai vizsgálatok”-ban 1116 főről, a jegyző értekezésében pedig 1100 főről olvashatunk. 2001. január elsején 1203 állandó lakost tartottak nyilván Mésztelepen (Bencsik J. 2001), 2001. február elsején azonban a népszámlálási adatok 1365 főről számolnak be. Ugyanezen év októberében a Személyi adat- és Lakcímnnyilvántartó iroda 1254 főt regisztrált (Horváthné 2004).

A népszámlálási és a népesség-nyilvántartásból származó adatok eltérése jórészt abban rejlik, hogy mivel a telepi lakások tulajdonjoga az önkormányzaté, és az állandó lakcím bejelentéshez szükséges a tulajdonos hozzájárulása, így a mésztelepi családok nem mindegyike rendelkezik a telepen levő állandó lakcímmel (Horváthné 2004).

2004 februárjában hivatalosan 1206 ember lakott itt (Romhányi T. 2004). Valójában 2000, sőt egyes becslések szerint több mint 3000 főre is tehető az otthonnak a legnagyobb jóindulattal sem nevezhető lerobbant házakban, garázsokban élők lélekszáma (Romhányi T. 2004), (Andrássy A. 2001), (Tódor J. 2002).

A roma népesség arányának meghatározása nem egyszerű feladat a jelentős számú vegyes család és a hovatartozás kérdésének tisztázása miatt (Kustra A. I. 1996). Ezen okból kifolyólag eltéréseket tapasztaltam a telepen élő romák százalékos mutatójával kapcsolatban is. A város jegyzője 1996-ban a telep lakosságát szinte teljes egészében roma etnikumhoz tartozónak ítélte meg. Ugyanebben az évben a Mésztelepről készült szociológiai vizsgálatokban a roma lakosság arányát a városrészen maximálisan 40 %-ra becsülte Kustra Attila. A 2001. április 4-én tárgyalt „Mésztelep és Hatostelep jövője” című közgyűlési előterjesztés ezt az arányt 2/3-osnak tüntette fel (Horváthné 2004). Andrássy Antal, a Népszabadság újságírója szerint a mésztelepieknek kb. a háromnegyede (Andrássy A. 2001), Pusztai Endre önkormányzati képviselő véleménye alapján kb. 80 %-a roma.

A telepi romák legnépesebb csoportját a romungrok alkotják. Kérdőívem származásra vonatkozó, nem kötelezően kitöltendő kérdésénél a 17 nyilatkozó közül 5-en vallották magukat magyarnak, 8-an romának, 4-en pedig romának és magyarnak egyaránt. A nem, vagy csak részben romának tartó válaszok egy része mögött feltehetően az is húzódik, hogy a romungrok általában olyan magyarnak tartják magukat, akik a cigány etnikumhoz tartoznak. A nagy kérdés azonban abban rejlik, hogy a „többségi társadalom” minek tekinti őket, hiszen ez a meghatározó a beilleszkedési esélyek tekintetében. Mivel a megítélés alapját a külső rasszjegyek léte képezi, ezért tartani lehet attól, hogy a társadalmi munkamegosztás rendszerébe bekerülve azokat is cigányok közé fogják sorolni, akik nem, vagy csak részben tartják magukat annak (Simonik P. 1996).

Éppen emiatt lényeges, hogy az oktatás folyamán kellő hangsúlyt kapjon az identitás kérdése. Véleményem szerint az iskola nagyon pozitív módon cselekszik akkor, amikor táncsoportot működtet és cigány ételbemutatót tart. Mindezek nagyban elősegítik azt, hogy a gyerekek megismerjék gyökereiket és a kultúrájukat. Ennek léte pedig a bizonyíték arra, hogy a cigányságnak nem szabad asszimilálnia, mert azzal fontos értékeket veszítenénk el (Simonik P. 1996).

Szembevetve a telepi népesség nemek szerinti eloszlásának vizsgálatakor a férfiak a nőknél nagyobb aránya. Ez azzal magyarázható, hogy Mésztelepen az átlagos magyarországi, illetve tatabányai demográfiai folyamatokhoz viszonyítva meghatározó a gyermekkorúak százalékos megoszlása, s a több fiú születéséből eredően nem tud erőfölényhez jutni az évek múlásával a női nem aránya. Feltételezhető az életkörülmények ismeretében, hogy a telepi lakosság várható élettartama néhány évvel kevesebb, így ezen oknál fogva is kevésbé érzékelhető az idősebb korban egyre határozottabb nőtöbbség hatása.

2. táblázat: A népesség száma 2001-ben

Nem	Mésztelep	Tatabánya
Férfi	702	34325
Nő	663	38145
Összesen	1365	72470

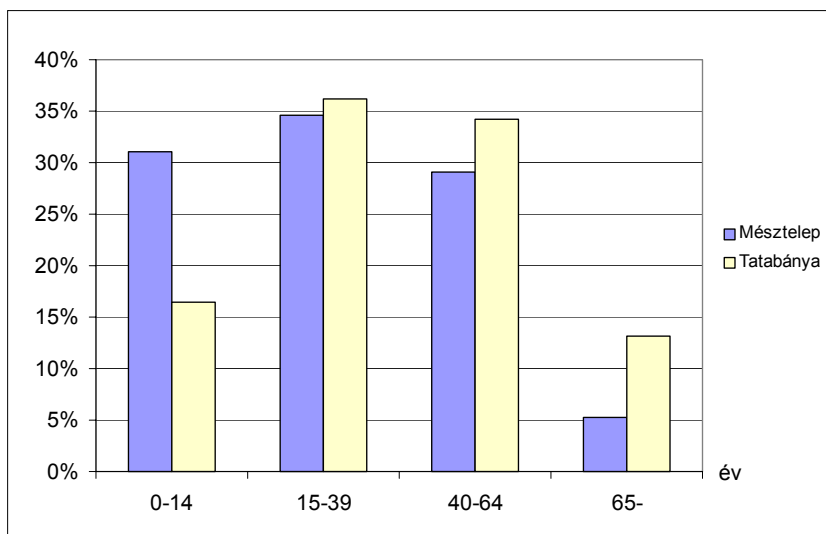
Forrás: KSH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága (2001) Nagyvárosok belső tagozódása, Tatabánya

1990-ben egy, a mésztelepi lakosság korösszetételére vonatkozó vizsgálatánál a 60 év feletti aránya igen magas értéket mutatott (20,4%), mégis kiegyenlített volt még a korcsoportok megoszlása. Ennek ellenére Mésztelepen már ekkor a két fiatalabb korcsoport számaránya dominált (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Mint ismeretes, a cigány nép indiai gyökerekkel rendelkezik, ezért még a mai napig is számos olyan hagyományt, szokást őriz, mely onnan eredeztethető. Ilyen Indiából hozott tradíció a sok gyermek is (Simonik P. 1996). A gyermeket vállaló anyák egy része 30-40 év közötti, ők már a negyedik, vagy ötödik gyermeküket vállalják ebben a korban, s a másik domináns gyermekvállaló korosztály pedig a 16 év feletti fiatalok köre. Ennek következtében gyakran előfordul, hogy anya és lánya egy időpontban várják, vagy együtt gondozzák gyermekeiket (Szénásiné Somorjai T. 2001).

2001-ben a telepi és a városi lakosság korcsoportok szerinti összehasonlításánál a legjelentősebb differenciát a gyermek- és az időskorúak körében tapasztalhattuk. Mésztelepen a 0-14 évesek százalékos mutatója a tatabányai lakosság majdnem kétszerese, pontosan 1,9-szerese. A gyermekek magas száma arra mutat, hogy Mésztelep fiatalodó városrésznek tekinthető, s tovább erősödött az 1990-es évek elején már kimutatott tendencia (Szénásiné Somorjai T. 2001). Ezzel szemben a város előregedő társadalmát jól tükrözi, hogy 2 és félszer nagyobb a 65 évnél idősebb emberek aránya a megyeszékhelyen, mint a vizsgált városrészen. Napjainkra a tősgyökeres mésztelepiek közül ugyanis csak mutatóban maradt néhány időskorú, akik a régi emlékekhez ragaszkodva nem voltak hajlandók elköltözni a hajdan virágzó cementgyári munkáskolóniáról (Varga K. 2002). A 15-39, illetve a 40-64 évesek aránya Tatabányán nagyobb, de a különbség nem számottevő. Jelenleg tehát a 0-18 évesek, illetve az aktív korúak adják a telepi népesség meghatározó hányadát.

3. ábra: A népesség korcsoportok szerinti megoszlása 2001-ben

Forrás: KSH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága (2001) Nagyvárosok belső tagozódása, Tatabánya

A lakosság családi állapot szerinti megoszlásának vizsgálatakor megállapítható, hogy az elmúlt évtizedekben kialakult szemlélet – mely szerint az élettársi kapcsolat is szinte olyanak számít az emberek szemében, mint a házasság – Mésztelepen is érvényesül, az arányok szinte teljesen kiegyenlítettek. Ennek legtöbbjük véleménye szerint nem az anyagiak adják az okát. Mégis, bár egy házasság is felbontható, meg kell jegyezni azt a tényt, hogy az élettársi kapcsolatokat sokan igen gyakran váltogatják. Ez az egyik oka annak, hogy olyan sérülékenyek ezek a családok (Szénásiné Somorjai T. 2001). Erdemes megemlíteni, hogy a 18 év alatti korosztályban fellelhetők olyan személyek, akiknek – kisgyermekük lévén – már saját maguknak is van élettársuk.

Mésztelepen is akadnak csonka családok. Jellemző az is, hogy az elvált anyák többsége élettársi kapcsolatot létesített, de ezek a családok is épnek tekinthetők, hiszen a másik nemű mintaadó személy megtalálható bennük (Simonik P. 1996).

Meg kell jegyezni még, hogy a telepi lakosság kis százaléka özvegyként él lakóhelyén. Ők kevés kivételtől eltekintve nyugdíjas korú lakosok (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Kérdőíves felmérésben a vizsgált tanulók szülei közül 6-an élnek házastársként, illetve 9-en élettársként egy családban, 3 gyerek szülei pedig elváltak. 1 diák édesanyja halála miatt testvéreivel, 1 tanuló édesanyja és édesapja halála miatt nevelőszülőknél él.

8. Iskolázottság

Mésztelep a legkevésbé iskolázott városrésze Tatabányának.

A megyeszékhely és a telep 2001-es statisztikai adataiból megállapítható, hogy a mésztelepi lakosság iskolázottsági szintje messze a városi átlag alatt marad. Az említett városrészen a népesség 80,2 %-ának legmagasabb iskolai végzettsége mindössze az általános iskola 8., vagy annál kevesebb osztálya. A legnagyobb különbséget a 8 osztályt el nem végzők körében vehetjük észre, amely Mésztelepen a megyeszékhely százalékos értékének 2,2-szerese. Számottevő a differencia még az általános iskola 8. osztályával, illetve az érettségivel rendelkezők körében, s némiképp jobb a helyzet a szakmunkásképzőt, és az egyetemet végzettek esetében: mindegyik mutató természetesen a városi lakosság felé billen el.

3. táblázat: A 7 éves és idősebb népesség megoszlása a legmagasabb iskolai végzettség szerint 2001-ben

	Mésztelep	Tatabánya
Ált. isk. 8. évf.-nál alacsonyabb:	40,1%	18,6%
Ált. isk. 8. évf.:	40,1%	25,3%
Középsz. érettségi nélkül:	16,9%	23,9%
Középsz. érettségivel:	2,8%	21,5%
Egyetemi, főiskola oklevél nélkül:	0,0%	2,1%
Egyetemi, főiskola oklevéllel:	0,2%	8,6%
Összesen:	100,0%	100,0%

Forrás: KSH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága (2001) Nagyvárosok belső tagozódása, Tatabánya

Természetesnek számít az, hogy a gyakori gyermekvállalások következtében a nők többsége korábban befejezi tanulmányait, néha meg sem várva az általános iskola befejeztét. Sajnos azonban a férfiak körében sem jobb az iskolázottság aránya. Ez többnyire azt jelenti, hogy jobb esetben szakmunkásképzőt végeznek, de gyakoribb az, hogy a 8 általános iskolai osztály elvégzése után abbahagyják tanulmányaikat (Szénásiné Somorjai T. 2001).

8. 1. Kossuth Lajos Általános Iskola

Mivel a mésztelepi gyerekek nagyobb része a szomszédos VI-os telepi Kossuth Lajos Általános Iskolában (illetve 61 gyermek (Horváthné 2004) egy speciális általános iskolában)

tanul, érdemes felmérésem eredményeivel kiegészítve megvizsgálni az intézményben folyó szakmai tevékenységet, továbbá a lakosság iskolázatlanságának egyéb okait.

Jelenleg az iskolában, 13 osztályban megközelítőleg 240 fő tanul. Az ide járó gyerekeknek kb. 80-90%-a roma származású (TMJV VI-os telep és kapcsolódó felsőgallai területrészek rész-szerkezeti terv, TЭСZ és szabályozási terv 2003). Az iskolába voltaképpen csak cigány és nagyon szegény magyarok gyerekei járnak. Mindegyik tanuló hátrányos helyzetű, a gyerekek fele veszélyeztetett: a szülők között fellelhetők analfabéták, illetve funkcionális analfabéták (Scipiades E. 1999.)

A tanmenetet az ún. interkulturális és cigány-felzárkóztató program szerint állították össze. Fontosnak tartják az iskola pedagógusai, hogy a hozzájuk járó magyar gyerekek megismerjék a cigányság értékeit, kultúráját és ez fordítva is megtörténjék, ezért roma népmesmeret órákat is tartanak az intézményben (Teleház Magazin 2002).

A gyerekek életéselyeit nagymértékben rontja az, hogy nehezen tudnak az iskola által felállított követelményeknek megfelelni (Simonik P. 1996). Kérdőívem eredményeiből az szűrhető le, hogy a gyerek túlnyomó többsége alacsonyabb osztályba jár, mint amilyenbe egyébként kellene, így az osztálytársak között 3-4 év korkülönbség sem ritkaság.

A lakáskörülményekből fakadó kedvezőtlen életviszonyok a gyermekek iskolai alulteljesítésének is egyik okozói, így – ha közvetett módon is, de – hatást gyakorolnak a társadalmi munkamegosztás rendszerében elfoglalt majdani pozícióra. A zsúfoltság miatt ugyanis az iskolások képtelenek eleget tenni iskolai kötelezettségüknek (házi feladat, tanulás). Emellett a többnyire a családtól „megörökölt” hátráltató okok közül meg kell említeni a rossz anyagi körülményeket, a szülők alacsony iskolai végzettségét és a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt kedvezőtlen helyét stb. (Simonik P. 1996).

Felmérésemben a szülők legmagasabb iskolai végzettségét megvizsgálva pozitívum, hogy az legrosszabb esetben is az általános iskola 6. osztálya. A táblázaton látható választóvonalat jelent a 8. osztály elvégzése: a 32 szülő 68,8 %-a befejezett általános iskolával rendelkezik. Ennél többet csak a szülők 25 %-a végzett el. Táblázatomból is megfigyelhető, hogy a férfiak közül többen tanultak tovább a 8. osztály elvégzése után.

4. táblázat: Szülők legmagasabb iskolai végzettsége a kérdőíves felmérés alapján 2004-ben

Szülő	nem végezte el az általános iskola 6. osztályát	általános iskola 6. osztálya	általános iskola 7. osztálya	befejezett általános iskola	szakiskola	szakmunkásképző	szakközépiskola	gimnázium	főiskola	egyetem	Összesen
Édesanya	0	0	0	13	2	0	1	0	0	0	16
Édesapa	0	1	1	9	0	1	2	1	0	1	16
Összesen	0	1	1	22	2	1	3	1	0	1	32

Szerencsére egyre többen ismerik fel a tanulás fontosságát (Romhányi T. 2004). Ez ugyanis az egyetlen kitérési lehetőség arra, hogy a fiatalok kikerüljenek ebből az élethelyzetből, és jobb körülményeket tudjanak biztosítani saját maguknak és gyerekeiknek (Teleház Magazin 2002). A sikert mutatja, hogy ebben a tanévben a Magyarországi Cigányokért Közalapítványtól tizenegy tanuló kap ösztöndíjat az iskolából.

A továbbtanulásra vonatkozó kérdésnél pozitív, hogy a 19 válaszadó közül mindössze egy nem szeretne továbbtanulni. 6-an gimnáziumban, 6-an szakközépiskolában, 6-an pedig szakiskolában szeretnék folytatni tanulmányaikat. A gyerekek életcéljait vizsgáló kérdésből tehát kiderült, hogy ezek a fiatalok határozott elképzelésekkel rendelkeznek és

valószínűsíthető, hogy ezen célok realizálásakor jelentkező kudarcok azok, amelyek később kedvezőtlen irányba fordítják személyiségük fejlődését. Ezért minden eszközzel támogatni kellene az elvárásaik megvalósulásához szükséges feltételek megteremtését. Igazán az otthoni életkörülmények javítása lenne a legfontosabb feladat, de az ott jelentkező problémák annyira komplexek, hogy ezek megváltoztatása szinte reménytelen vállalkozás (Simonik P. 1996).

9. Foglalkoztatottság

Már korábban is említést tettem arról, hogy a cigányság az 1950-es, 1960-as években történt foglalkozásváltás következtében jobbra az iparban vállalt munkát. Ez a munkahely kétségtelenül fontos szocializációs funkciót töltött be, hiszen lehetőséget biztosított arra, hogy a keresők a munka világán keresztül megismerkedjenek a többségi társadalom érték- és normarendszerével és ezek közvetve a családtagjaihoz is eljuthattak (Simonik P. 1996).

Az 1990-es évek elején a városban számos üzem, gyár került felszámolásra, bezárásra. A több ezer elbocsátott dolgozó közül a szakképzetlenek, így a cigányok nagyobb arányban vesztették el munkahelyüket (Kállai E. – Törzsök E. 2002).

A településrész magán viseli a tartós munkanélküliség következményeit, az itt élők nemigen tudnak újból elhelyezkedni. Ez megannyi gondot jelent, bár az elmúlt időszakban a nagyszámú multinacionális vállalat városban való letelepedésével valamelyest sikerült ezeket enyhíteni, s viszonylag normális helyzet alakult ki (Andrássy A. 2001).

A felnőtt családtagok reintegrációját a társadalmi munkamegosztás rendszerébe számos tényező is megnehezíti. Ezek közül a legfontosabb a már említett alacsony iskolai végzettség. A másik tényező, amely szintén hátrányosan hat: a szülők életkora. Tudjuk, hogy a romák produktív kora néhány évvel korábban kezdődik és csaknem egy évtizeddel korábban be is fejeződik, mint a nem cigányoké. Ezt elsősorban egészségügyi okokra vezetik vissza, melyek összefüggnek a kedvezőtlen életkörülményekkel is. A jelenség megvizsgálható a mésztelepi gyerekek családjában is, ahol a szülők kis százaléka rokkantnyugdíjas. A harmadik tényező a munkára motiváltság hiánya. A hagyományos roma értékrend a munkával szemben az élet élvezetét részesíti előnyben, melyhez nélkülözhetetlen a függetlenség és az önállóság (Simonik P. 1996). A cigányok elhelyezkedését a roma etnikumhoz való tartozás is nehezíti, ugyanis a munkáltatók egy része egyáltalán nem alkalmaz roma munkavállalót (Horváthné 2004).

Azok a társadalmi csoportok, melyek életéből hiányzik a normáknak megfelelő szocializáció, a megfelelő példamutatás, rászorulnak a társadalom segítségére. Ennek egy része, hogy a munka révén lehetőséget, perspektívát mutatnak az embereknek. A munka és az azzal járó hasznosság érzése elindíthatja az őket a saját maguk megbecsülése felé, s arra, hogy törekedjenek „hasznos tagjaivá” válni a társadalomnak (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Ennek egyik lehetséges megoldása lehet, hogyha egy város – az erre a célra szolgáló állami, pénzügyi támogatások segítségével, felhasználásával – közmunkát szervez, mely által legális keresethez jutnak, illetve munkaerő-piaci szempontból kedvezőbb pozícióba kerülnek az emberek. A közmunkaprogramok a szociálisan veszélyeztetett lakosság, így elsősorban a városban élő roma lakosság foglalkoztatását, életkörülményeinek javítását célozták meg. Ennek egyik oka az volt, hogy az 1990-es évek közepén a cigány etnikum nagy része, olykor 80-90 %-a is munkanélküli volt, s vagy jövedelempótló támogatásban, vagy semmiféle ellátásban nem részesült már. A támogatásoknak ugyanis alapfeltétele, hogy a támogatott a törvényben meghatározott mennyiségű napot dolgozzon előtte. Nem csoda tehát, hogy a könnyebb utat választva a telepen is sokan inkább feketemunkát vállaltak, vagy törvénybe ütköző módon próbáltak jövedelemhez jutni. Az 1996-ban indult, s 2000-ig négy alkalommal megszervezett közmunka programok e problémák kezelésének jegyében szerveződtek (Szénásiné Somorjai T. 2001). Ezekbe a közmunkákba a gazdaságilag aktív korú mésztelepi

lakosság megközelítőleg 40-45%-os részvételi arányban került be munkavállalóként (Horváthné 2004).

Az első kísérleti jellegű közmunka-program fő tevékenységi területe a településrészekrekonstrukció volt, mely a Mésztelepen, illetve a volt bányakolóniákon (VI-os és VII-es telep) megmaradt lakhatatlan, romos épületek, illetve vasbetonpincék bontásából, területrendezéséből állt (Gesko S. 1998).

2001 májusában egy, a maga nemében egyedülálló hároméves roma foglalkoztatási-oktatási program vette kezdetét Tatabányán. A program bizonyos tekintetben megegyezett más, az országban már folyó programokkal, ám mégis különbözött azoktól. Egybekötötték ugyanis a képzést és a foglalkoztatást. Az előbbi keretében befejezhető volt az általános iskola, s szakképesítést is biztosítottak. Az utóbbit pedig úgy képzelték el, hogy az ne csak évi hét-nyolc hónapos közmunkát jelentsen, hanem végleges munkaszerződést különböző kis- és közép vállalkozásoknál, illetve nagyobb cégeknél – kezdetben (egy évig) bértámogatással (Andrássy A. 2001).

A három év alatt ismeretfelújító, illetve pályaaorientációs tréninget szerveztek, majd 500 órás betanító képzést. Ennek keretében üvegműves és parkgondozó szakmákban szerezhettek képesítést a jelentkezők. A kitűzött cél az volt, hogy mind a közmunkán, mind az egyes vállalkozóknál történő foglalkoztatáson kellő szakmai tapasztalatokat, munkakultúrát szerezzenek a romák, s így sorsuk tartósan rendeződjön (Andrássy A. 2001). A program értékelésére 2004 áprilisában-májusában kerül sor.

Mivel a közmunka programok csak időszakosan kínálnak munkalehetőségeket a telepieknek, ezért a meglehetősen nehezen kimutatható alkalmi munkavégzések, illetve munkavégzők száma is gyakori, főként a telepen élő férfinépességet érintve (Horváthné 2004). Az ilyen jellegű tevékenységek közül leggyakoribbak a földmunkák, a fémdarabolás, az építőipari szak- és segédmunkák (kőműves) (Simonik P. 1996), továbbá még mindig jellemző a „vasazás”, a fémhulladékok, illetve hulladékok gyűjtése (Horváthné 2004).

A legálisan munkát vállalók többsége segéd-, vagy betanított munkát végez (Bencsik J. 2001). A telepen élő idősebb férfiak körében találni lehet olyanokat, akik a bányászathoz kötődő tevékenységet végeztek, vajúrók, csillések voltak, ám ez a munka egyrészt a bányák bezárásával nem „öröklődött” a családon belül, másrészt az újonnan betelepültek számára már nem is volt annyi lehetőség arra, hogy bányánál helyezkedjenek el (Szénásiné Somorjai T. 2001). Azért még fellelhetők a telepen olyan férfiak, akik jelenleg is a városhoz közeli márkushegyi bányában dolgoznak, továbbá többen járnak dolgozni a közeli VI-os telepen lévő, s már csak kb. 1 évig üzemelő szénosztályozóba is. Felmérésemben a 18 válaszadó közül 10 (58,9 %) édesapa aktív kereső, 3 (17,6 %) munkanélküli és 4 (23,5 %) rokkantnyugdíjas, nyugdíjas, akik közül egy dolgozik a nyugdíj mellett. A foglalkoztatott férfiak között találni lehet darukezelőt, hegesztőt és ív lángvágót, szénbányászt és kertészt. 1 édesapa 4-5 éve munkanélküli.

A nők helyzete a munkaerőpiacon hátrányosabb, mint a férfiaké, így esetükben nagyobb a munkanélküliek aránya. Felmérésem is ezt igazolja. A válaszoló gyerekek édesanyjai közül mindössze 4 (25 %) dolgozik, 8 (50%) munkanélküli, 2 kisgyermekes anya (12,5 %), 2 pedig rokkantnyugdíjas, nyugdíjas (12,5 %). A foglalkoztatottak közül 2-en üzemben, gyárban dolgoznak (mosópor-csomagoló, bowdengyár). Két édesanya kevesebb, mint 6 hónapja, három 6 hónapja-1 éve, egy 2-3 éve, egy több mint 5 éve munkanélküli. Sokan járnak dolgozni a közelben található – a nők számára egyetlen munkalehetőséget kínáló – mosópor-csomagoló üzembe (Benkiser Kft.), ahol szintén nem állandó, hanem ideényjellegű a munka (Tódor J. 2002). Sajnos a Gyár utcai Janette Ruházati Kft. Varrodájában a szakképzettség hiánya miatt nem alkalmaznak telepi nőket.

A helyi lakosok foglalkozásválasztásában nem, vagy alig látszik az, hogy a város egy gazdasági szerkezetváltáson ment keresztül. Sajnos a jelenlegi 18-25 év közötti fiatalokban

sincs meg az akarat arra, hogy tovább képezzék magukat. Mésztelepen az ilyen korú lányok általában már 1-2 gyermekes családayak (Szénásiné Somorjai T. 2001).

A mésztelepi és a tatabányai lakosság gazdasági aktivitását összevetve szembevető a különbség a foglalkoztatottak és az eltartottak arányában. Az eltartottak magasabb, s ennél fogva az aktív keresők alacsonyabb száma a gyermekkorúak, illetve a kisgyermekes anyák nagyobb arányával magyarázható. A munkanélküliek arányában a differencia az utóbbi évek javuló tendenciájának köszönhetően már nem olyan tetemes. Az inaktív keresők megoszlása nagyjából megegyezik a városi adattal, de hozzá kell tenni azt, hogy ezen adatok hasonlósága nem kifejezetten az időskorúak, hanem a telepi egészségkárosodott rokkantnyugdíjasok relatív magas számával magyarázható (Katona Z. et al 1996). Vizsgálatomban a 4 rokkantnyugdíjas, nyugdíjas férfi közül 3 még nem érte el a nyugdíjkorhatárt, így ők vagy rokkantnyugdíjasok, vagy korábban a bányában dolgoztak, és így kordedvezménnyel kerültek az inaktív keresők állományába.

5. táblázat: A népesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint 2001-ben

	Mésztelep	Tatabánya
foglalkoztatott	16,3%	38,5%
munkanélküli	8,1%	3,4%
inaktív kereső	33,8%	32,1%
eltartott	41,8%	26,1%
Összesen:	100,0%	100,0%

Forrás: KSH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága (2001) Nagyvárosok belső tagozódása, Tatabánya

A városi átlagot még mindig jóval meghaladó munkanélküliség miatt a többségében rendkívül rossz anyagi körülmények között élő mésztelepi családok nagy részében nincs, vagy csak egy aktív kereső van, így rendszerint megjelennek a szociális ellátó rendszerben (Dr. Bene M. 1996).

Az ingázók közül legtöbben Székesfehérvárra és Budapestre utaznak nap, mint a nap, de néhány munkavállaló eljár a város közelében lévő kisebb falvakba, városokba is (Szénásiné Somorjai T. 2001). Felmérésben 1 gyerek édesanyja, 2 tanuló édesapja, és 1 gyerek testvére dolgozik más településen.

10. Infrastruktúra

Mésztelep műszaki infrastruktúrája a 20. század első felében a következőképpen volt jellemezhető: az ivóvízellátás kezdetben kizárólag közkutakkal volt biztosítva (Szénásiné Somorjai T. 2001). Az 1908-as tífuszjárványt a szikkasztott szennyvizek által elszennyezett talajvízre települt kerekes-kutak fertőzött vize okozta. Ekkor építették fel Tatabányán a Járványkórházat s kapott Mésztelep nagy része vezetékes vízhálózatot (Gallai R. 1998).

A higiénikus viszonyok rosszak voltak a kolónián. A csapadékvíz és a háztartási szennyvíz elvezetésére nyitott felszíni csatorna szolgált. (Gallai R. 2000).

A házak két végénél lévő árnyékszékek a hatajtós házak esetében 3 család használatára épültek, s ugyanabban a toldalék építményben lakásonként 1-1 db tüzelőtároló lett kialakítva az épület egyik, illetve másik oldalán. (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Mindegyik lakásba be volt vezetve a villany és mindegyik lakás önálló árammérővel rendelkezett. Térvilágítást a fa villanyoszlopokra szerelt zománcozott ernyőjű izzólámpák adták. (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Az utcák egyike sem volt burkolattal ellátva. Ha esett az eső, nagy volt a sár, nyáron meg a por (Jablonkai Gy. 1992). A szocialista hatalomátvételt követően azonban az addig sok

esetben járhatatlan közlekedési útszakaszt modern betonúttá építették (Jelentés a Magyar Dolgozók Pártja Városi Pártbizottságának a Tatabányai Cement és Mészművek fejlődésével kapcsolatban a „Tatabánya 10. éve” című brosúrához 1957).

Napjainkra a helyzet nem sokat változott. Jelenleg kb. 20 lakásra jut egy-egy közkút, így számuk a rombolások miatt elégtelen. Mésztelepen 1997 óta új vízvezeték-hálózat üzemel. 2001-ben a lakásoknak mindössze a 73,6 %-a rendelkezett hálózati vízvezetékkel. Leágazó bekötési szakaszokra tömeges, méretlen és engedély nélküli fertőzésveszélyes rákötést készítenek, az elfolyó, lappangó vízfolyások pedig bármikor épületomlást okozhatnak (Szénásiné Somorjai T. 2001).

A szennyvízhálózat 2001-ben az ingatlanoknak mindössze az 56,1 %-ában volt kiépítve. A közművesítés ellenére a legtöbben pénzühiány miatt nem tudtak a vezetékre csatlakozni, jóllehet az átalányt így is fizetniük kellene (Ősz E. 2002). A régi, ma már csak szakaszaiban meglévő szennyvízcsatornába, engedély nélküli vizes helyiségek tömegesen vannak bekötve (Szénásiné Somorjai T. 2001).

A csatornázatlanság, a szennyvizek szikkasztása közvetve vagy közvetlenül szinte valamennyi környezeti elemre kihat. A keletkező szennyvizek egy része a csapadékvizekkel együtt mind a mai napig az utcákban csordogál, melynek egy részét a talaj elnyeli, más része a befogadókba kerül, veszélyeztetve ezzel a felszíni és a felszín alatti vizek állapotát. A felszínen szabadon folyó szennyvizek a vizek és a talaj szennyezése mellett a nyári melegben kellemetlen szagot, büzt árasztanak, s főként ebben az évszakban fertőzésveszélyt is jelentenek az ott élők számára. A problémát tovább fokozza, hogy a szikkasztásra kerülő szennyvizek kezelése sem megoldott (TMJV VI-os telep és kapcsolódó felsőgallai területrészek rész-szerkezeti terv, TЭСZ és szabályozási terv 2003).

6. táblázat: A lakott lakások közműellátottságának megoszlása felszereltség szerint 2001-ben

Felszereltség	Mésztelep	Tatabánya
hálózati vízvezetékkel ellátott:	73,6%	99,2%
közcsatornával ellátott:	56,1%	94,1%
házicsatornával ellátott:	17,6%	5,2%
hálózati gázzal ellátott:	0,0%	13,5%
Összes lakás:	100,0%	100,0%

Forrás: KSH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága (2001) Nagyvárosok belső tagozódása, Tatabánya

A vízminőség- és talajvédelem szempontjából a legalapvetőbb és a legsürgetőbb környezetvédelmi intézkedési feladat a csatornahálózat további kiépítése. Új gazdasági területek kialakításának feltétele a csatornahálózatra való rákötés biztosítása. Fontos, hogy a hálózat kiépítéséig a szennyvizek zárt, szivárgásmentes tárolóban legyenek gyűjthetők. A terület felszíni szennyeződésekkel szembeni érzékenysége miatt a szennyvizek szikkasztása még átmenetileg sem engedélyezhető, ezért törekedni kell a meglévő szikkasztók felszámolására (TMJV VI-os telep és kapcsolódó felsőgallai területrészek rész-szerkezeti terv, TЭСZ és szabályozási terv 2003).

Az árnyékszékek üzemeltetése egyre inkább lehetetlen. Szerződés szerinti üritése biztosított ugyan, de annak végrehajtása a folyamatos rongálások (és szeméttárolóként történő használatuk) miatt egyre megoldhatatlanabb feladat (Szénásiné Somorjai T. 2001).

Az elektromos hálózat faoszlopokra szerelt légvezetékeinek üzembe tartása egyre reménytelenebb feladat az áramszolgáltató számára. Rendszeres az oszlopok eltulajdonítása, illetve az elektromos hálózat vezetéseinek megrongálása. Lakások elektromos fogyasztásmérőinek többségét az ÉDÁSZ Rt. díjtartozás miatt leszerelte. A kevés megmaradt

bekötött villanyórát a fizető bérlő megfélemlítésével vagy összetörik, vagy méretlen ágon megcsapolják. A lakásokban az alumínium anyagú alapvezetéket kitépik, értékesítik. Az áramot a padlástérben mindenféle drótokkal, huzalokkal, kábeldarabokkal vezetve szerelik és mennyezetet átlukasztva a lakásokba vezetik (Szénásiné Somorjai T. 2001). A szolgáltató szerelői a folyamatos áramlopások miatt időnként levágják az oszlopról az illegális, életveszélyes vezetékrákötéseket, de fél órával az áramkommandó távozása után már minden házban szól a TV (Romhányi T. 2004).

A tüzelőtárolók szétbontása a lakóknak egyre nagyobb gondot jelent, mivel a megvásárolt tüzelőanyagot, vagy az önkormányzattól kapott szenet nem tudják hol tárolni. Az utcán hagyott tüzelőt elhordják azok, akiknek már elfogyott és máshogyan nem tudnak rá szert tenni. Emiatt a téli időszakban sok telepi lakásban egyáltalán nincs fűtés (Horváthné 2004).

Megállapítható, hogy kötelező korszerűsítésre, tervszerű felújítások végrehajtására az elmúlt évtizedekben (néhány kivételtől eltekintve) nem került sor. Napjainkra a telep műszaki állapota teljesen leromlott. Közművei fertőzési góccok, életveszélyesek. Sajnálatos módon a jellegzetes károkozások már nem csak a hasznosítható anyagok bontására korlátozódnak, hanem a rombolás „öröméért” és a megfélemlítés hatására történnek (Szénásiné Somorjai T. 2001). Összességében a közműhálózat nem üzemeltethető, felújításuk a Ház Gazda Kft. szerint nem lehetséges (Bencsik J. 2001).

A területnek két közúti kapcsolata van a várossal: a Gyár utca a vasúti aluljárón át Felsőgalla felé és a 100-as útba torkolló Térmester utca az óvárosi iparterületek (pl. volt cementgyár) felé vezet. A légvonalban mintegy 5 km-re lévő városközpont a közutakon keresztül csak bonyolult kerülőkkel érhető el (Katona Z. et al 1996).

A telep periférikus helyzete miatt a legtöbb lakosnak a tömegközlekedést kell igénybe venni ahhoz, hogy a városközpontba eljusson. A telepre bejár a busz, azonban a város vérkeringésébe való bekapcsolódást mindössze két, meglehetősen ritkán járó autóbusz járat teszi lehetővé. A magas utazási költségek miatt a mésztelepiek ritkán utaznak a központba, így az itt élők még jobban elszigetelődnek a város többi lakójától (Horváthné 2004).

Mésztelepen az első 6 osztályos magán elemi iskola – mint ahogy már említést tettem róla – 1912-ben nyitotta meg kapuit. A MÁK Rt. iskoláiban az oktatás ingyenes volt. Azok a gyerekek, akik bányászati pályára készültek, a Szénipari Előkészítő Iskolába lettek beíratva. Aki itt végzett, azonnal el tudott helyezkedni a bányaüzemeknél. A tisztviselők és altisztek gyermekei majdnem kivétel nélkül a tatai Kegyesrendi Gimnáziumban, vagy a felsőgallai és a bicskei polgáriban tanultak. Az iskolában 7-8. osztály beindítására az 1942-43-as tanévben került sor. A bányák államosítása után a MÁK Rt. által fenntartott népiskolát is az állam vette kezelésbe. 1948-ban kapta a Kossuth Lajos Állami Általános Iskola nevet (Gallai R. 1998).

A MÁK Rt. sok évi huzavona után 1935-ben építette meg az óvodát. Ebben az időben már 230 óvodás korú gyerek élt a telepen (Gallai R. 1998).

A kommunista szemléletnek megfelelően, a vállalati szociálpolitika révén 1954-ben adták át az 50 férőhelyes üzemi bölcsődét, amely a munkavállaló anyák megsegítését volt hivatott biztosítani. (Jelentés a Magyar Dolgozók Pártja Városi Pártbizottságának a Tatabányai Cement és Mészművek fejlődésével kapcsolatban a „Tatabánya 10. éve” című brosúrához 1957).

A későbbiekben a lakók egy részének elköltözése miatt a vállalati bölcsőde és óvoda már csak 50-60 %-os telítettséggel működött, így a vezetés 1966-ban az intézményeket tanácsi tulajdonba adta (Simonik P. 1996).

Mésztelep alapfokú intézményekkel jelenleg már nem ellátott. 1994 januárjában megszűnt a Mésztelepi VI-os Bölcsőde 20 férőhelye (Szociálpolitika 2001), 1999-ben pedig elköltözött a telepről az általános iskola. A telep egyetlen oktatási intézményeként üzemel a Gyár utcai napközi otthonos óvoda. A már említett 221/2001 (X. 18) számú közgyűlési határozatban az óvoda elköltözését is tervbe vették, s az intézmény magas kihasználtsági

mutatója és a szülők tiltakozása ellenére nagy valószínűséggel még az idén áthelyezik a VI-os telepre (László F. et al 2003).

Városi szintű intézménynek tekinthető a feltehetően még szintén ebben az évben a szomszédos telepre átköltöző nappali melegedő, ingyen konyha és az éjjeli menedékhely (Katona Z. et al 1996).

Mésztelepen 1915-re épült fel az első élelemtár, más néven konzum, így a cementgyár, a mészüzem és a kőbánya dolgozói ekkor már közvetlenül a lakótelepen vásárolhatták meg a legszükségesebb élelmiszereket (Simonik P. 1996). A boltban a községi kiskereskedők árainál valamivel olcsóbban lehetett vásárolni. Ide elég volt az ún. bevásárló füzettel betérni, amit ilyenkor lepecsételtek, s később a családfő fizetéséből vonták le az ellenértéket. Így próbálták biztosítani, hogy az alapvető élelmiszerekhez minden család hozzájuthasson.

Jelenleg a városrész kereskedelmi egységekkel való ellátottsága is igen kedvezőtlen. A telepen egy nagyobb élelmiszer-, illetve két kisebb vegyesbolt található. A boltok kisvállalkozásként üzemelnek, így áraik jóval meghaladják a bevásárlóközpontokét. Minden egyéb árucikk és szolgáltatás igénybevételéért (ruha, posta stb.) a telepen lakóknak buszra kell szállniuk. A legközelebbi orvosi rendelő és gyógyszertár is csak Felsőgallán található (Horváthné 2004).

11. Életkörülmények

11. 1. Lakáskörülmények

A lakáskérdés a lakosság legszélesebb rétegeit érintő társadalmi kérdés. A lakáskörülmények az életésélyek vizsgálatánál igen fontos tényezőként jelennek meg, hiszen kihatnak a benne élők tanulási esélyeire, egészségi állapotára, munkabíráására, családi életére, alkotókedvére. Az egészségtelen életkörülményekből (pl. zsúfolt lakás) fakadóan felnőttkorban nagyobb az esélye a különböző betegségek kialakulásának (Simonik P. 1996).

A 20. század elején a munkáskolóniák építésénél szigorúan előírták, hogy a munkások csak hatlakásos házakat kaphattak (Gallai R. 1998). Egy-egy lakás egy szobából, konyhából és éléskamrából állt, összesen 31 m²-es alapterülettel (Jablonkai Gy. 1992). A ház oldalán álló különböző mellékhelyiségek, ólak és árnyékszékek büze beáradt a szobákba (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983).

Annak idején azonban, amikor az első telepi üzemeket létrehozták, örült a munkás, ha a bányaigazgatóság ilyen lakást utalt ki számára, mert nagy számban voltak olyanok, akik kalyibákban vagy férges barakkokban húzódtak meg családjukkal (A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. 1983).

A nagycsaládosok részére két szobás, konyhás, éléskamrás lakásokat alakítottak ki, melynek alapterülete 48 m² volt. A hatlakásos egyszobás és a négylakásos kétszobás ház külső méreteiben megegyezett. A csikágói házakban egy lakásra 45 m² alapterület jutott. A tisztviselők, az orvos és az altisztek részére jóval nagyobb, 200-300 m² alapterületű lakások épültek, nagy kerttel, egy kicsit elkülönülve a hatajtós házaktól. A tisztviselő házakba a víz már a lakások átadásakor be volt vezetve és komfortosak voltak (Jablonkai Gy. 1992).

Az idetelepült családok nagy részének az utazóládába csomagolt ruhákon és konyhai eszközökön kívül nemigen volt más holmija. Ezért az Rt. társulati bútorokkal berendezett lakásokat kínált az újonnan érkezőknek. A lakások belső felszereltsége nagyon szegényes, az akkori tőkés szemléletnek megfelelő volt: mindegyikhez tartozott egy kecskelábú asztal, egy pad és egy stelázi (polc). A szobákban alvóhelyül vaságyak szolgáltak (Gallai R. 2000).

Meg kell jegyezni azonban, hogy a telepi lakások túlnyomó többsége már ebben az időben is túlszűfolt volt. A család nagyságától függően nemritkán 10-en is éltek ezekben a kicsi otthonokban (Jablonkai Gy. 1992).

A szocializmusban a cementgyár kezelésében levő lakásokban élőket az üzem megpróbálta szociálpolitikájával segíteni. A sivár lakáshelyzet javítására a vállalat nagy erőfeszítéseket tett. Mésztelepen sok lakásba bevezette a vizet, átalakításokat és általános javításokat végzett, kiskonyha és fürdőszoba építésében segítette a dolgozókat. A legmostohább körülmények között élők részére, volt üzemi épületekből 18 lakást épített (Simonik P. 1996).

Mésztelep beépítését lényegében mind a mai napig a hálós utcaszervezet által határolt 35x27,5 m-es telkeken épült tipikus tatabányai, hatajtós kolónialakások határozzák meg (Katona Z. et al 1996).

A lakások minőségét alapvetően meghatározza az, hogy szükség-lakásként funkcionálnak (Simonik P. 1996). A telepen ezért lakóház-korszerűsítésre, felújításra a rendszerváltás óta néhány kivételtől eltekintve nem került sor.

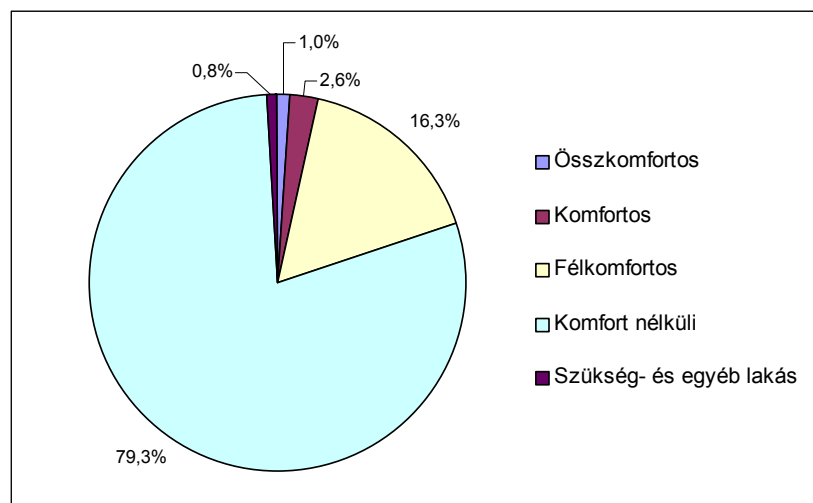
A lakások élettartamukat tekintve a beépített anyagok, műszaki megoldások következtében meglehetősen elavultak. Figyelembe véve építésük igénytelenségét, a karbantartás hiányát, a károkozásokat, elmondható, hogy a házak zöme bontásra érett. Az épületek főleg hullámpalából készült tetőfedése néhol hiányos, s beázik, a tető faszervezete elkorhadt, ereszcatorna pedig szinte sehol nincs. Mivel az épületek csapadékvíz-elvezetése, továbbá szigetelése nem megoldott, ezért a falak áznak, s a nedvesség felhúzódása miatt mállik a vakolat. A legelhanyagoltabb épületek belül nedvesek, penészesek, a padlók rothadnak. Az ajtók, ablakok jó része is tönkrement vagy „eltűnt”, ezért a felújítás gazdaságtalan és nem is hosszú távú megoldás (Katona Z. et al 1996).

A lakásállomány műszaki romlását a gátlástalan rombolások katasztrofális mértékben elősegítették. Nincs olyan lakóépület, amelyben kirabolt lakás vagy megrongált épületszerkezet ne lenne (Horváthné 2004). Az elköltözött vagy elüldözött lakók lakását azonnal szétverik (Szénásiné Somorjai T. 2001).

A négy összkomfortos lakástól eltekintve a telepen minden lakás hagyományos, egyedi fűtési módú. Ez azt jelenti, hogy vagy szenes, vagy fatüzeléses kályhával oldják meg az itt élők a lakások fűtését. Az elavult fűtési módok miatt a lakások levegője fűtési időszakban rendkívül egészségtelen, így a dohos és nyirkos levegőhöz még a füst szaga is társul (Horváthné 2004).

A lakások komfortfokozatát illetően megállapítható, hogy a lakások meghatározó hányadában, összesen 79,3 %-ában hiányzik a meleg víz, a fürdőszoba és a vízőblítéses WC.

4. ábra: A mésztelepi lakott lakások komfortfokozat szerinti megoszlása 2001-ben

Forrás: KSH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága (2001) Nagyvárosok belső tagozódása, Tatabánya

Felmérésben a gyerekek otthonai közül 6-ban található WC és fürdőszoba egyaránt, 2-ben csak fürdőszoba található, 5-ben se WC, se fürdőszoba sincs, viszont található a ház környékén WC. Úgy tűnik a gyerekek számára ez volt az egyik legnehezebb, illetve „legkínosabb” kérdés, ugyanis 3-an egyik választ se tartották elfogadhatónak, 4 gyerek pedig egyáltalán nem válaszolt.

Megjegyzésre érdemes, hogy Mésztelep - mint városrész – nem teljesen homogén. A Tέρmester utcától délre eső terület számít a telep „elit”, s központi részének. Az intézmények zöme és a némileg jobb állapotú, volt tisztviselő házak ezen utca két oldalán és a Gyár utcában, a Felsőgalla felőli területre szent vannak. Az itt élők viszonylag rendezettebb anyagi körülmények között élnek, így lakásuk karbantartására is több gondot tudtak fordítani (Katona Z. et al 1996).

Jelenleg hivatalosan az épületek önkormányzati tulajdonban vannak, így a lakások nagy részében a lakók csupán bérleti joggal rendelkeznek. Ennek azonban gyakorlati jelentősége nincs, Mésztelep lakói ugyanis egymás között adják-veszik a házakat (Romhányi T. 2004). Igen magas azoknak a száma, akik csak lakáshasználóként vagy önkényes lakásfoglalóként tartózkodnak az épületekben (Horváthné 2004).

11. 2. Háztartások vizsgálata

A mésztelepi háztartások lélekszám szerinti megoszlásának vizsgálatkor átlagosnak mondható, hogy családonként 3 vagy annál több gyermeket nevelnek, s nem ritka a 4-6 gyermekes család sem. Mésztelepen ennek következtében általában nem 3-4, hanem 5 vagy annál több, jellemzően 6-8 személy, de nem egy helyen 9, vagy akár 11 fő él együtt, sokszor összezsúfolódva az egy szoba-konyhás lakásokban. A 2-3 fős háztartások aránya kicsi. Felmérés alapján a gyerekeknek átlagosan 5 (4,6) testvérük van, akik közül jellemzően 3-an (3,1) laknak még otthon. Még ennél is informatívabb a laksűrűségi táblázat. Az optimálisnak tekinthető 2-3 fővel szemben a gyerekek jelentékeny része olyan lakásban él, ahol az egy szobára jutó személyek száma ennél több (Simonik P. 1996), sőt előfordult vizsgálatomban 1-1 olyan eset is, ahol 6-an, illetve 8-an osztoznak az 1 szobás lakáson.

7. táblázat: A tanulókkal egy háztartásban élők megoszlása a 2004-es kérdőíves felmérés alapján

testvér/ testvérek	18
édesanya	16
édesapa	15
nagymama/ nagymamák	1
nagypapa/ nagypapák	0
egyéb	3

A családokban többnyire két generáció él együtt és csak az esetek kis hányadában található meg a nagyszülő (Simonik P. 1996). Az alábbi táblázatból is az bizonyítható, hogy a tanulók többsége szüleivel és testvéreivel él.

A következő két táblázat azt érzékelteti, hogy a mésztelepi lakások 77,3 %-a 1 szobás és 75,5 %-a 30 és 39 m² közötti, azaz hatajtós.

Kérdőíves felmérés válaszából azonban a helyzet kicsit jobbnak tűnik, mivel a 19 válaszadó közül 4-en egy szobás, 15-es kétszobás lakásban laknak, így egy lakás átlagosan 1,79 szobával rendelkezik a megkérdezettek viszonylatában.

8. táblázat: A mésztelepi lakott lakások szobaszám szerint 2001-ben

Szobaszám	Mésztelep
1	299
2	80
3	7
4-x	1
Összesen:	387

9. táblázat: A mésztelepi lakott lakások száma alapterület szerint 2001-ben

m ²	Mésztelep
-29	0
30-39	292
40-49	58
50-59	22
60-79	10
80-99	5
100-	0
Összesen:	387

Forrás: KSH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága (2001) Nagyvárosok belső tagozódása, Tatabánya

Mindezekből is látszik, hogy a mésztelepiek egy minden tekintetben hátrányos területen élnek, mely átalakítása nélkülözhetetlen az egészséges életfeltételek megteremtéséhez (Simonik P. 1996).

Az anyagi helyzethez szorosan hozzákapszódik az is, hogy a háztartások a műszaki berendezések, a közlekedési eszközök és a háztartási gépek tekintetében mennyire ellátottak, ugyanakkor képet kaphatunk arról is, hogy a családok mely eszközöket preferálják (Simonik P. 1996).

Az otthon megtalálható használati tárgyakkal kapcsolatos kérdésre a tanulók a következőképpen válaszoltak: a lakásokban mindenhol található TV, és szinte mindegyik háztartás rendelkezik rádióval. A telep izoláltsága miatt is fontos, hogy legyenek ilyen eszközök, hiszen a külvilág híreihez ily módon könnyen hozzájuthatnak (Simonik P. 1996). A házi munkát megkönnyítő eszközök közül 1-2 kivétellel mosógép és hűtőszekrény is fellelhető valamennyi lakásban. A gyerekek otthonainak 65 %-ában található videó, és 55%-ában CD-lejátszó. Legkevesebben – magától értetődően – DVD-lejátszóval rendelkeznek, melyet a családok 30 %-a birtokol. A közlekedési eszközök közül az autó szintén 30 %-os arányban fordul elő a vizsgált gyerekek családjában.

10. táblázat: Használati tárgyak gyakorisága a kérdőíves felmérés alapján 2004-ben

Használati tárgy	fő
Rádió	19
TV	20
videó	13
CD-lejátszó	11
DVD-lejátszó	6
autó	6
hűtőszekrény	18
mosógép	19

Az adatokból kitűnik, hogy jól felszerelt háztartásokban élnek ezek a gyerekek, annak ellenére, hogy anyagi körülményeik rosszak. A cigány értékrend szerint azonban ezeket az eszközöket akkor is meg fogják venni, ha az egzisztenciájukat veszélyezteti (Simonik P. 1996).

Felmérésben 20-ból 7 gyerek rendelkezett mobiltelefonnal. Némileg ellentmondásos ez utóbbi, illetve a modern szórakoztató elektronikai cikkek „fontosságával” szemben az az eredmény, hogy a válaszolók közül 3 gyerek családjánál a tankönyveket leszámítva nem található meg otthon könyv. 3 gyerek 2-4 könyvvel, 3 gyerek 10-12 könyvvel rendelkezik. „Sok”-kal, illetve nagyobb darabszámmal pedig mindössze 8 gyerek válaszolt.

Számomra rendkívül meglepő volt az, hogy arra a kérdésre, hogy szeretnének-e elköltözni a tanulók jelenlegi otthonukból, mindössze 12-en feleltek igennel, és 8-an nemmel. Kérdés, hogy vajon ezek a gyerekek csak megszokásból, vagy azért is ragaszkodnak otthonukhoz, mert tisztában vannak azzal, hogy mi vár Mésztelepre?

Összefoglalva megállapítható, hogy Mésztelep problémája elsősorban társadalmi-megélhetési probléma. Az itt lakók nem azért marginális helyzetűek, mert rossz lakásokban laknak, hanem azért laknak rossz lakásokban, mert marginális helyzetűek (Katona Z. et al 1996).

12. Közbiztonság

Mésztelepen a közbiztonság igen rossz: átlagon felüli a bűnözés és a telepen élő bűnözők száma (Ősz E. 2002).

Az elszegényedés, a foglalkoztatottság csökkenése demoralizálóan hatott a lakosságra, melynek következménye lett a vagyon elleni bűncselekmények szaporodása. Nem egy esetben fordult már elő, hogy a gyermek és fiatalok bandákba szerveződve, szélsőséges esetekben saját szüleikkel együtt követtek el bűncselekményeket. Az eljárások során az derült ki, hogy mindegyik a megélhetési nehézségek miatt került sor (Szénásiné Somorjai T. 2001). A lopni kényszerülő romák áldozatnak érzik magukat, akiket a munkanélküliség, kizárólag a szükség visz rá, hogy néhanap letérjenek a tisztesség útjáról (Ősz E. 2002). A felnőttek mintája viszont mélyen beépül, gyökeret ver a fiatalok norma- és értékrendszerében, ami hosszú távon rossz hatással van a telepen felnövekvő fiatalok sorsára, jövőjére. A mindennapos lopásokat a rendőrség állományában dolgozók is tényként kezelik. Sajnos azonban igen jelentős, s évről-évre növekvő tendenciát mutat az ismertté vált, személyek ellen elkövetett bűncselekmények száma is, de ennél még nagyobb lehet a látenciában maradó eseteké (Szénásiné Somorjai T. 2001). Jellemző, hogy a telepen még a nincstelenség, a hajléktalanság is félnek. Amikor a segínyt kapják, rendszeresen megtámadják őket, elveszik a pénzüket, sőt nem ritka a késelés. Sötétedés után teljesen elnéptelenedik a környék, a buszok üresen járnak, mert a megállóba nem mer kiállni senki (Ősz E. 2002).

Ma már ott tartunk, hogy a lakosok nem mennek el úgy otthonról, hogy senki ne maradjon, mert egyből kirámolják a lakást (Tihanyi P. 2002). Mindennaposak a megüresedett, sőt a lakott lakások elbontása (TKTV-Itthon 2000), így az épületek, lakások száma a károkozások miatt az 1980-as évektől folyamatosan csökken (Romhányi T. 2004).

Már említettem, hogy 1999-ben az önkormányzat által a helyi cigány kisebbségi önkormányzat kezelésébe adott megüresedett mésztelepi általános iskola és az Erkel Ferenc Művelődési Ház épületét annak rendje és módja szerint napok alatt úgy megbontották, s elloptak belőle minden mozdíthatót, hogy a helyreállítás nem volt lehetséges. A falakat is elbontották, és eladták a téglát. A rendőrség még ma is bottal üti a tettesek nyomát (Tódor J. 2002).

Kiemelkedően magas a telepen azoknak a gyerekeknek a száma, akik csavarognak, elszöknek otthonról, s bűnözéssel tartják fenn magukat. E fiatalok közül sokan kimaradnak az iskolából is, s ezzel elzárják maguk előtt a tanulás útján való kitörés, felemelkedés lehetőségét (Szénásiné Somorjai T. 2001).

A Mésztelepet állítólag 2-3 család tartja „felügyelete” alatt. Uzsorakamatra adnak kölcsönt a rászorulóknak, azaz gyakorlatilag mindenkinek, hiszen ahogy már említettem, itt az átlagosnál kevesebb embernek van állandó munkája, s sokan dolgoznak feketén. Aki nem tud fizetni az uzsorásnak, annak könyörtelenül lefoglalják a használati tárgyait, s nem ússza meg verés nélkül. A módosabb bérlők élet és halál urai: ők „adják el” a betelepülőknek az ablak nélküli „odúkat”. Az östelepi nyugdíjasoknak, magatehetetlen, beteg embereknek a szó szoros értelmében havonta meg kell vásárolniuk a nyugalmukat. A nyugdíj egy része védelmi pénz gyanánt az áldozatkész „őrző-védők” zsebébe vándorol. A dolgoznak csak az a szépséghibája, hogy azoknál kell megvenni a biztonságot, akik egyébként betörnek a védekezésre képtelen lakókhoz (Tódor J. 2002). A békés lakosok rettegnek, panaszkodni sem mernek a zaklatások miatt (TKTV-Itthon 2000).

A város vezetése és a választókerület képviselője – folyamatosan érzékelve a közbiztonság, s egyáltalán, a közállapotok permanens romlását Mésztelepen – számtalanszor fordult (mindig hiába) érdemi segítségért a klánok uralmát egyedül megtörni képes rendőri szervekhez (Tóth F. 2001). A rendőrség azonban messziről elkerüli a telepet. A jelentős fenntartási költségek következtében évekkal ezelőtt megszűnt a mésztelepi rendőrőrs, új kmb-s iroda megnyitására pedig egyelőre szó sincs, jelenléte ugyanis egyes vélemények szerint nem elégséges a megelőzésre és a sikeres felderítésre (TKTV-Itthon 2000).

Az utóbbi években a bűnözési helyzet tovább romlott, s a terület lényegében gettóvá nőtte ki magát. Könnyen belátható, hogy Mésztelepen tarthatatlan a helyzet (TKTV-Itthon 2000). Úgy tűnik azonban, hogy a telep, felszámolásáig végleg magára marad (Varga K. 2002).

13. Jövőkép

Mai városfejlesztési elhatározás szerint Mésztelep lakóterületi használata tovább sem gazdasági, sem társadalmi okokból fakadóan nem tartható fenn. Mint, ahogy már megjegyeztem, 2004-ben a terület – adottságainál fogva – kereskedelmi-szolgáltató funkciót fog minden bizonnyal nyerni, így a városrésze a teljes szanálás vár (TMJV VI-os telep és kapcsolódó felsőgallai területrészek rész-szerkezeti terv, TÉSZ és szabályozási terv 2003). A telep területe könnyen értékesíthető, mivel logisztikailag jó helyen fekszik: főút menti, város széli terület, melyen megvan a közművesítési lehetőség, jól megközelíthető a város felől vasúton is, és a zaj és por nem zavaró a környező településrészekre, mivel nincs a közvetlen közelében sűrűn lakott lakóövezet. A terület más irányú hasznosításából származó bevétel csökkenti a változással járó költségeket (Bencsik J. 2001).

Bár még nincsenek konkrét tervek azzal kapcsolatban, hogy mikor, de annyi bizonyos, hogy a telep lakosságának egy része a VI-os telep ÉNY-i irányban bővítendő lakóterületeire fog kerülni. Összességében a rendezés programjaként a meglévő 18 hektáros kisvárosias lakóterületekhez kapcsolódóan 10 hektáros kisvárosias, illetve részben kertvárosi lakóterület fejlesztéssel lehet számolni a szomszédos telepen (TMJV VI-os telep és kapcsolódó felsőgallai területrészek rész-szerkezeti terv, TÉSZ és szabályozási terv 2003).

Városi segítséggel, szociálpolitikai kedvezményekkel és hitellehetőséggel szociális bérlakások építésére kínál területet a program. A létesíthető lakásszám 100-150 db között lehetséges, mely kb. 250-350 fő részére biztosíthat új lakókörnyezetet. Az új beépítések azonban csak a teljes közművesítettség biztosításával engedélyezhetők. (TMJV VI-os telep és kapcsolódó felsőgallai területrészek rész-szerkezeti terv, TÉSZ és szabályozási terv 2003).

A szociális bérlakás-építési program keretében azonban csak azok kapnak majd szociális bérlakást a VI-os telepen, akik dolgoznak, rendszeresen fizették a bérleti és a közüzemi díjakat, nem okoztak károkat, továbbá nem volt közösségellenes az életmódjuk, régóta itt laknak, illetve szépen rendben tartják portáikat. A bérlakásokhoz jutók lakásába költözne majd a városrész népességének szegényebb, illetve problémásabb része. A telep felszámolásának irányába tett lépésként az ily módon megüresedett, igen rossz műszaki állapotú házakat

feltétlenül azonnali bontásra kell ítélni, hogy ne teremtse meg a város annak a lehetőségét, hogy az üresen álló épületekbe beköltözzenek újabb illegális lakásfoglaló családok (Bencsik J. 2001). A lakásállomány fogyásával a telep lakosság száma is csökkenni fog, miközben a klánok, bontóbrigádok „áldásos” tevékenységétől is remélhető a lassú önfelszámolás (Tóth F. 2001).

Hogy mit lehetne tenni a városba letelepülő önkényesekkel, és mi lesz azok sorsa? Az önkormányzat ezeknek a nemkívánatos vendégeknek nem tud lakhatási körülményeket biztosítani. Bennük az együttműködés szándéka sem mutatkozik meg. Ők nem akarják magukra nézve kötelezően elfogadni az együttélési szabályokat (Tódor J. 2002). Az átköltöztetési procedúra megkönnyítése végett 2004-ben hosszú évek kihagyása után újabb nagyobb kaliberű kilakoltatást tervez az önkormányzat a városrészben.

Az építés, mint a megoldás egyik lehetséges alternatívája – akár a város részvállalásával – nyilvánvalóan jelentős költségeket emésztene fel, még olyan kedvező feltételek esetén is, ha a költözni vágyó, többnyire nagycsaládosok igénybe vennék hozzá – mintegy önrészt vállalva ezzel – a lakásépítéshez járó szociálpolitikai támogatást. Az új lakások építésének gondolata – a szociálpolitikai megoldással – egy felől mindenképpen eredménnyel járna: talán egy ilyen jellegű változás megmozgatná a telepek lakosságát, s világosan rávilágítana arra a tényre, hogy önerő, és akarni vágyás nélkül nem lehet eredményeket produkálni, de ha hajlandóak a cél érdekében áldozatokra, a város is megtesz mindent, amit az eszköztára megenged a helyzet rendezésében (Bencsik J. 2001).

A Mésztelepen megfelelő szociálpolitikai eszközök alkalmazása nélkül csak városrendezéssel, a problémák megoldására kevés az esély. Ha egy nehéz anyagi körülmények között élő családnak düledező szoba-konyhás lakása helyett egy komfortos, többszobás lakást biztosítunk anélkül, hogy anyagi körülménye, környezete megváltozna, akkor nem valószínű, hogy jelentős gondolkodásbeli, életmódbeli változást várhatunk. Ez viszont a problémák (pl. kilakoltatás) újratermelődéséhez vezet (Katona Z. et al 1996).

Talán természetes lehet az a folyamat, hogy a ma Mésztelepen élők közelebb kívánnak majd lakni az oktatási és szociális intézményekhez, így megindulhat a VI-os telep felé egy spontán költözködési, vándorlási folyamat (Bencsik J. 2001). Az elképzelések szerint a régi munkásszállók lecsúszott tagjai, a lakbérhátralékosok, a segélyre szoruló követik majd az áthelyezett intézményeket, az igazán (cigány és nem cigány) deviáns csoportok pedig talán „szétszóródnak” a városban, vagy elmennek, s így enyhül ezen csoportok területi koncentrációja (Szirmai V. et al 2002). Egy esetleges költözési hullám esetén azonban mindenképpen gondoskodnia kell a városnak arról, hogy e folyamat konszolidált viszonyok között, hatósági ellenőrzés mellett történjék, biztosítva a szükséges, fokozott biztonsági felügyeletet (Bencsik J. 2001).

A telep felszámolására, az ott élők lakáshelyzetének megoldására központi források nélkül egyetlen város, így Tatabánya önkormányzata sem vállalhat garanciát. Pénz pedig erre nincs. Mésztelep felszámolására 5-15 éves távlatban aligha van reális esély. Ez tehát annyit jelent, hogy figyelemmel a bőséges gyermekáldásra, folyamatosan újratermelődik és tartóssá válik a nyomor (Tódor J. 2002).

14. Összegzés

Mésztelep kialakulását az 1896-ban a mai település területén megindult széntermelés nagyarányú felfutásának köszönheti, ahol az energiahordozó felhasználására a 20. század elejétől kezdve egyre több ipari létesítményt hoztak létre.

A múlt század első felében az üzemek munkaerőigényének kielégítése érdekében az ország egész területéről érkező betelepülők számára a tulajdonos MÁK Rt. jellemzően ún. hatajtós, komfort nélküli munkáslakásokat épített fel a telepen. A városközpont Újvárosban történő elhelyezésével, s a környezetszennyezés mértékének megnövekedésével a magasabb

társadalmi státuszú családok egyre inkább, az 1950-es évektől gomba módra szaporodó összkomfortos lakótelepi lakásokba költöztek. Mésztelep lakóinak többségét ma már többnyire a lakbér és közüzemi díjtartozásuk miatt a településről kilakoltatott, illetve az ország ÉK-i területeiről érkező, jobbra önkényes lakásfoglaló roma családok alkotják.

Az 1990-es évek elején az alacsony iskolai végzettségű cigányok többsége elvesztette munkahelyét. Ezzel összefüggésben az évtized második felében a közbiztonság romlásával elgettősödött a terület. A családok egy része jelenleg is alkalmi munkából, munkanélküli segélyből, illetve különböző szociális ellátásokból él.

A városrész műszaki infrastruktúrája rendkívül rossz állapotban van, s a telep korábbi alapfokú intézményei közül ma már csak az óvoda áll az itt lakók rendelkezésére.

Mésztelepet – kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően – a tervek szerint még ebben az évben gazdasági területté fogják átminősíteni. Felszámolásával Tatabánya legnagyobb, s legegységibb kolónia jellegű városrészét veszíti el.

IRODALOM

- A Cement- és Mészművek Tatabányai Gyára 70 éve 1912-1982. (1983) – Komárom megyei Nyomda Vállalat, Komárom, 44 p.
- Ádám R. J.** (2002) Városunk Tatabánya – Tatabányai mozaik – Unio 21 Kiadó, Komárom, 91 p.
- Andrássy A.** (2001) Jól tettem azt, hogy ide jöttem – Népszabadság 59. 117. pp. 25.
- Bencsik J.** (2001) Előterjesztés Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése 2001. október 18-i ülésére – Tatabánya, 11 p.
- Dr. Bene M** (1996) Tatabánya, Mésztelep – Tatabánya, 4 p.
- Fűrészné Molnár A.** (főszerk.) (1997) Magyarország megyei kézikönyvei 11. – Komárom-Esztergom megye kézikönyve. Alfadat – Ceba Kiadó, Szekszárd, 746 p.
- Gallai R.** (1998) Emlékeim Felsőgalláról – Alfadat-Press Nyomdaipari Kft., Tatabánya, 89 p.
- Gallai R.** (2000) Helytörténeti kaleidoszkóp – Alfadat-Press Nyomdaipari Kft., Tatabánya, 114 p.
- Geskó S.** (1998) Közmunkaprogram szociálisan veszélyeztetett helyzetben levő települések számára – Beszámoló a Tatabánya-Mésztelepen megvalósult közmunkaprogram tapasztalatairól – Budapest, 14 p.
- Horváth J.** (2003) Előterjesztés TMJV Közgyűlésének 2003. január 16-ai ülésére – Tatabánya Megyei Jogú Város Szociális Bizottsága. Tatabánya 6 p.
- Horváthné** (2004) Leromló városrészek problematikája, Tatabánya-Mésztelep – Tatabánya, 66 p.
- Jablunkai Gy.** (1992) Tatabánya (Felsőgalla) Mésztelep (gépírási)– Budapest, 167 p.
Jelentés a Magyar Dolgozók Pártja Városi Pártbizottságának a Tatabányai Cement és Mészművek fejlődésével kapcsolatban a „Tatabánya 10. éve” című brosúrához (1957) – Tatabánya, 6 p.
- Kállai E. – Törzsök E.** (2002) Cigánynak lenni Magyarországon, Jelentés 2002: a változások, az ígéretek és a várakozások éve – Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 99 p.
- Katona Z. – Lázár T. – Magyar G. – Dorn F.** (1996) Tatabánya - Mésztelep részletes rendezési terve (1996) – Magyar Regionális Fejlesztési, Urbanisztikai és Építészeti Rt., Budapest, 37 p.
- Központi Statisztikai Hivatal Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága** (2003) Nagyvárosok belső tagozódása, Tatabánya – KSH, Tatabánya, 89 p.
- Kustra A.** (1996) Mésztelep Szociológiai Vizsgálatok. A mésztelepi társadalom I. – A mésztelepi társadalom alapvető adatai, kutatási beszámoló – Tatabánya, 16 p.

- Kustra A.** (1996) Mésztelep Szociológiai Vizsgálatok. A mésztelepi társadalom III. – Mi a teendő? Javaslatok a mésztelepi Cselekvési programhoz – Tatabánya, 4 p.
- László F. – Horváth J. – Győrváriné – Lukács T.** (2003) Előterjesztés Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlésének 2003. március 20-i ülésére – Tatabánya, 7 p.
- Mésztelep „utolsó felvonása” (2000) – TKTV – Itthon 11. 13. pp. 11.
- Ósz E.** (2002) Mésztelepi életképek az ezredfordulón Napi Magyarország 4. 48. pp.25.
- Parasics I.** (1996) Feljegyzés a Tatabánya Megyei Jogú Város Önkormányzata által végrehajtott kilakoltatásokról – Tatabánya, 1 p.
- Romhányi, T.** (2004) A téglánként ellopott iskola. Népszabadság 62. 44. pp.6-7.
- Scipiades E.** (1999) Van egy fölösleges buszjegye? Küldje el! – Magyar Hírlap 32. 248. pp.6.
- Simonik P.** (1996) A Tatabánya-Mésztelepen élő felső tagozatos romungro fiatalok néhány szocializációs sajátossága – Szekszárd, 18 p.
- Szénásiné Somorjai T.** (2001) Háttér tanulmány a mésztelepi intézményekről szóló előterjesztéshez (2001. október 18.) – Tatabánya, 24 p.
- Szirmai V. – A. Gergely A. – Baráth G. – Molnár B. – Szépvölgyi Á.** (2002) Verseny és/vagy együttműködés – Város és környéke kapcsolatai – MTA Szociológiai Kutatóintézet, MTA RKK NYUTI Közép-Dunántúli Kutatócsoport, Budapest – Székesfehérvár, 233 p.
- Szociálpolitika 1994-2001. Tatabánya, 30 p.
- Tatabánya Megyei Jogú Város VI-os telep és kapcsolódó felsőgallai területrészek. Rész-szerkezeti terv, Tatabánya Építési Szabályzata (TÉSZ) és szabályozási terv, egyeztetési dokumentáció (2003) PRO TERRA Urbanisztikai Ügynökség Kft., Budapest, 55 p.
- Teleház Magazin (2002) Lépésről lépésre 2002.11.20
- Tihanyi P.** (2002) Álmaimban Adidasban járok – mondja a 15 éves Gergő Magyarország legsivárabb nyomortelepén – Hetek 6. 28. pp.9.
- Tódor, J.** (2002) Tatabánya – Mésztelep: gettó a város szélén – Garázsmentet – Amaro Drom 12. 6. pp.14-16.
- Tóth F.** (2001) Feljegyzés a Mésztelep jövőjével kapcsolatos önkormányzati döntés-előkészítésről (2001. június 28) – Tatabánya 4 p.
- Varga K.** (2002) Nyomul a nyomor? Hetek 6. 29. pp.11.